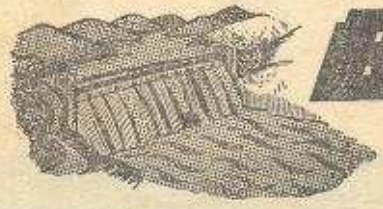
Yeni Aylık Sanat-fikir Dergisi

FIRAT

BARAJ

ÖZEL SAYI

SAYI : 28 HAZİRAN 1966 100 KU

YENİ FIRAT

Dergisi

Bingöl Matbaası - E L Â Z I Ğ
1966

YENİ FİRAT

Aylık Sanat ve Fikir Dergisi

SAHİBİ :
FİKRET MEMİŞOĞLU

Yazı İşlerini fiilen idare eden
Mes'ul Müdür :
CENÂNİ DÖKMECİ

İdare Yeri :
Türk Kültür Derneği Şubesi
ELÂZIĞ

ABONE :
Yıllık 12 TL.
Altı Aylık 6 TL.

Gönderilen yazılar basılsın basılmasın geri gönderilmez.

«Yeni Fırat» adı anılmadan dergiden yazı ve şiir alınamaz.

Arka kapak tam say. 750 TL.
İç kapak tam sayfa 500 TL.
İç sahifeler tam sayfa 500 TL.
Küçük ilân ve reklâmların santimi 10 TL.

Yazışma ve para gönderme adresi:
Fikret Memişoğlu Avukat
ELÂZIĞ

İSTANBUL Temsilciliği :
Tahtalı Bostan Sokak No. 1
Kuzguncuk

Dizgi ve Baskı :
Bingöl - MATBAASI
E l â z ı ğ

İÇİNDEKİLER

Başyazı ..... Yeni FIRAT
Baraj Destanı (şiir) ..... F. Memişoğlu
Keban Barajı ..... Süleyman DEMİREL
Fıratla Söyleşme (şiir) ... C. DÖKMECİ
Keban Barajı ..... İbrahim DERİNER
Keban'dan (şiir) ..... Ömer KAYAOĞLU
Keban ..... Fikret MEMİŞOĞLU
Murat kıyısında ..... Nejat BİRDOĞAN
Keban Barajı ..... Korkut ÖZAL
Keban G. (şiir) ... N. Y. Gencosmanoğlu
Yabancı Gözüyle K. B. ..... Prof. Press
Murat'a Ögütler (şiir) ..... C. ERTAN
Bir Basın Toplantısı ... N. ARDIÇOĞLU
Haberler .....
T. Ü. için Bildiri ..... Elâzığ Basını
Suyun önemi ..... Cenap OSMANOĞLU
Haberleri .....
Ulu Cami ..... Dr. İlhan AKÇAY

Teknik Üniversite'den Keban Barajı'na

İstanbul, nasıl bir medeniyet ukdesiyse, Elâzığ da öyle bir düğüm noktasıdır. Biri Asya ile Avrupanın; öbürü de Anadolumuzun doğusu ile batısını birleştiren düğüm noktası...

İstanbul, Fatihten Atatürke kadar; Elâzığ, Balak Gaziden Yakup Şevkiye kadar, tarih bakımından benzerlik gösterdiği gibi, coğrafya yönünden de birbirine benzer iki ulu şehirdir. Birini kucaklıyan Boğaz, diğerini kuşatan Fırat...

İstanbul tarih boyunca, Türk ülkesine ışık saçagelmiş; Elâzığ (Harput) dün «mekarr-ı ülema» iken, bugün her yönden «enerji kaynağı» oluyor. Hem «Keban Barajı» hem de «Teknik Okul» feyzi ve hızıyla...

Keban Barajı, enerjik imkânlarıyla bu feyzi sağlıyor. Yüksek Okul, teknik elemanlarıyla, aynı hızla çağlıyacaktır.

Yüksek Tahsil Gençliğinin ve onlara katılacakların, bu günkü heyecan ve helecanları hem subjektif hem objektif yönden haklıdır. Bu hak inkâr edilemez.

Subjektif yönden bu hakkın delili, nüfusuna nisbetle en çok öğrenci yetiştiren ilim, dün de bu gün de Elâzığ olması... En çok okuyan ve okutan bir ilin, hakkı ne olabilir? İlkokuldan Yüksek okula kadar yüksek öğretim müesseselerine kavuşmak değil mi? Bu sorulara şüphesiz «evet!» demek lâzım. İnsaf, bunu emreder; itiraf, bu hakkın beyanıdır.

Objektif yönden de yine bu hakkın teslimi gerekir. Çünkü Kebandan sonra da, yine ondan hız alarak iki baraj daha yapılacaktır... Feyizli güneş altında bulunmasına rağmen, susuzluktan kavruk ve kurak toprakları, yeşillere boğmak, Cennete çevirmek için... Bu çevrim, ne ile olabilir? Yalnız tabii imkânlarla mı? Hayır!... Sade bol para harcamakla mı? Değil!... Bunları bağdaştırmak için üçüncü bir faktör lâzım. O da «teknik eleman» dır. Bilhassa yüksek mühendis...

Bu gerçek tartışılamaz. Çünkü en kesin delili, temeli atılan «Keban Barajı» dır. Bu barajın etüdünü yapan yüksek mühendis, Projelerini çizen yüksek mühendis, dünya ölçüsünde kontrolünü ve denetimini yapan yine yüksek mühendistir. Hatta hatta temelini atmağa gelen de yüksek mühendis sayın Başbakan ve Enerji Bakanımızdır.

Öbür barajların yapılması, zıraatın ve sanayiin sudan ve elektrikten faydalanması, yani «yurdun kalkınması» ne ile olacak? Yine yüksek mühendisle değil mi? Elbet de yüksek mühendisle. O halde bunları yetiştirmek için, illâ uzaklara, illâ Ankaraya, İstanbula mı kaçalım. Yoksa, bu «enerji kaynağının başında mı, eleman yetiştirmek için teknik ve ilim yuvası kurulmalı.

Gerçek şu ki sosyetik sebeplerle ileri gitmezsek, bu işde statik olmak, daha yararlı, daha uğurludur. Teknik için illâ piknik imkân şartdeğil ki!...

Anadolunun dinamik evlatları da, bir «Teknik Üniversite» çatısı altında barındırılaca kolursa, Ankara ve İstanbulun piknik zevkine ermeden, teknik şevk içinde dırılacak olursa, Ankara ve İstanbulun piknik zevkine ermeden, teknik şevk içinde

Bu itibarla, gençliğin isteği, subjektif yönden olduğu gibi, objektif yandan da haklıdır. Hem de sudan toprağa, yerden göke kadar...

Teknik Okulun, Teknik Üniversite'ye çevrilmesi, Keban Barajının temeli atma gününde istendiği için tartışılmaması gerekir. İnsaf ve itiraf, tasviple yetinmelidir ancak.

Yurdumuzu şereflendirenler milli iradenin vazifelendirdiği «seçkin» kişilerdir, hakka da düşkün olmak katındadırlar.

Halkın isteği ile görevlendirilen bu hakerenlerden, istenilen de, haklı bir dilek.. O halde niçin kabul edilmesin.

Beşikten mezara kadar ferd olarak, ezelden ebede kadar cemiyet olarak, öğrenim diliyenleri, yüksek öğretimden teknik üniversiteden yoksun kılmamak vâdi, ne mutlu bir cevap olacak. Bu istekten mahrum bırakmamak müjdesi ne mutlu bir sevaptır.

Yeni FIRAT

BARAJ DESTANI

Dağlar başı dumanlı, ovalar bağrıyanık;
Düşen yağmur alında, damla damla ter gibi.
Rahmet çalıp da çöl çöl kaçana, yer gök tanık,
Fırat, bağrını yarıp, geçen bir hançer gibi!

★ ★ ★

Ne karşılık bekledik, ne de yakın bir emir;
Yurda, hep altın gümüş sundu Keban, bir ömür.
Şimdi de alnını ak edecek beyaz kömür,
Yanığa su, sönüğe fer veren cevher gibi.

★ ★ ★

Eski kır kıraç bizim; ardıç, ot, çalı bizim;
Yeniden amma Pertek, Egin, Pak, Palı bizim;
Her yanda bağ olan dağ, her köyda yalı bizim;
Yılların yası şimdi, zevk safa sürer gibi.

★ ★ ★

İlim, fen sihir gibi, ülkeye fend oluyor;
Murad'a ermek için kollarım Bend oluyor,
Artık köyler kasaba, şehirler kend oluyor,
Bir yeni çağ gelmede, toz pembe seher gibi.

★ ★ ★

Seferber olmuş Ulus, yazı yabana doğru;
Dün benden kaçan, bugün, koşuyor bana doğru;
Yedi, iklim, dört bucak, dönmüş Keban'a doğru;
Baraj destanı Fikret! her dilde ezber gibi .

F. M.

KEBAN BARAJI

Süleyman DEMİREL

BARAJIN MEVKİİ :

Kurulması mutasavver Keban Hidroelektrik Santralı ve Barajının yeri Elâzığ'ın 50 km. kuzey batısında, Keban kazasına 1 km. mesafede, Murat nehri ile Fırat nehrinin birleştiği noktadan bir kaç kilometre mansapta bulunmaktadır.

Fırat nehrinin sarfiyatını rasat etmek maksadı ile 1936 senesinde bir Hidrometri istasyonu açılmıştır. Böylece 25 sene sureli kesimsiz ve güvenli bir malûmat toplanmıştır. 1955 senesinde sondaj kampı açılmıştır. 1959 yılı son baharında sondajlar ikmal edilmiştir. Yapılan sondaj tulü 12.000 metrenin üstündedir. Sondajlarla birlikte her türlü jeolojik etüt yapılmıştır. Baraj yeri ve göl sahasının Detaylı haritaları alınmıştır.

Böylece yapılan etütler Fırat nehrini tanzim etmek üzere seçilen mahalde (Keban Barajı) diye adlandırılan tesisin inşa edilmesinin fennen kabil olduğunu göstermiştir. Bu etütler, her türlü projenin tekemmülü için kâfi tafsilât ve vüs'attedir.

Amerikan TAMS ve EBASCO Müşavirlik firmalarının etütleri bu neticeyi teyit etmiştir.

MUTASAVVER TESİSİN TEKNİK HUSUSİYETLERİ :

Fırat nehrinin Keban mevkiindeki yağış alanı 66.000 km2. dir SARIYAR BARAJININ 43.000 km2., HİRFANLI BARAJININ 26.000 km2., SEYHAN BARAJININ ise 18.000 km2., dir.

Nehrin Keban mevkiindeki kaydedilmiş âzami sarfiyeti saniyede 6600 metre küptür. Asgari kaydedilmiş sarfiyatı ise (25 sene içinde en kurak yıl olan 1961 senesi sonbaharında) 127 metre küptür. Vasati sarfiyatı ise saniyede 650 metre küptür.

Baraj gerisinde teşekkül edecek gölün hacmi, uzunluğu ve yüzölçümü bendin yüksekliğine bağlıdır.

Temelden itibaren barajın yüksekliği takriben 170 - 200 metre arasında olabilir.

Göl hacmi 10 - 20 milyar arasında değişecektir. Amerika'nın en büyük sun'i gölü olan BOULDER BARAJI gölü hacmi 37 milyar, Afrika'daki KARİBA sun'i gölü ise bunun dört mislidir.

Meydana gelecek gölün uzunluğu 100 km. ye yakın olacaktır. Hırfanlı gölünün uzunluğu 75 km., Seyhan gölünün uzunluğu 24 km. dir.

Barajın tipi, beton ağırlık veya kaya dolgu, olacaktır. Bu husus etüt edilmektedir.

Baraj beton olarak inşa edilirse 3.000.000 metre küp beton dökülecektir. Bunun için 750.000 ton civarında çimentoya ihtiyaç hâsıl olacaktır. Bu miktar Elâzığ Çimento fabrikası tarafından 9 senede ancak istihsal edilebilir. Bu itibarla Elâzığ Çimento fabrikasını 3 misline tevsi etmek icap edecektir.

Baraja gelebilecek feyezan dalgasının âzamisi, saniyede 20.000 metre küptür. Dolu savak kapasitesi, saniyede 19.000 metre küp civarındadır.

Kurulacak santralın kapasitesi, her biri 140.000 kw., takatinde 7 ünite olmak üzere takriben 1.000.000 kw. olacaktır. Sarıyar'ın en büyük ünitesi 40.000 kw., Hirfanlı'nın 32.000 kw., Seyhan'ın kw. dır. Senede üretilecek enerji ise 4,4 - 5,6 milyar kilovat saat arasında olacaktır. Sarıyar'da senede 412.000.000 kwh., Hirfanlı'da 400.000.000 kwh. ve Seyhan'da 284.000.000 kwh. üretilebilir.

BARAJIN İKTİSADİ VERİMLİLİK TAHLİLLERİ VE ZARURETİ :

EBASCO tarafından hazırlanan rapora göre, ilk plânda baraj ve müteferrik tesisleri inşa edilecek ve santrala asgari 3 ünite konacaktır. Bunun maliyeti iç ve dış ödenek dahil olmak üzere 1.370.000.000 TL. olacaktır. Zamanla diğer üniteler konacaktır. Beher ünitenin tahmini keşfi 100.000.000 TL. civarındadır. 3 ünitelik sistem için lüzumlu dış ödenek 50.000.000 dolar civarındadır. Burada üretilecek enerjiyi nakledecek havai hatların gerilimi 380.000 volt ve tulü takriben 200 kilometre olacaktır. Havai hatların maliyeti iç ve dış ödenek dahil 1.516.000.000 TL. olacaktır. Bunun dış ödenek kısmı takriben 82.000.000 dolardır.

Hülâsa olarak; havai hatlar dahil birinci kademe tesisin, maliyeti iç ve dış ödenek dahil, 2.886.000.000 TL. olacaktır. Bunun dış ödenek kısmı ise 132.000.000 dolar civarındadır.

Kilovatsaat başına santralla gerilimi yükselmiş maliyet 2,4 kuruştur. Maliyet, havai hat sonunda yani İstanbul'da en çok kilovat saat başına 6 kuruş olarak tahmin olunmaktadır.

Bu maliyeti, bilinen diğer kaynaklardan, elde etme kimkânı yoktur. Bu itibarla bu tesis, mevcut alternatif içerisinde en iktisadisidir.

EBASCO Firması etütlerine göre 1970 de Kuzey - Batı Anadolu'nun açığı 4,5 milyar kilovat saat olacaktır. Ve bunun temin edilebileceği yegâne kaynak, KEBAN'dır. Bu itibarla tesis bir zarurettir.

Tesisin inşa süresi en aşağı altı senedir.

PROJENİN HAVZA İÇİNDEKİ KOYU :

Keban Barajı, Fırat havzasında anahtar tesistir. Zira Fırat'ın sularının üçte ikisini getiren MURAT KOLU'nu aldıktan hemen sonra nehir düzenlenmektedir. Barajın umumi havza plânı içerisindeki yeri, bu itibarla da gayet ehemmiyetlidir. Bu bakımdan menba ve mansabındaki imkânlarla ahengi mutlaka sağlanmalıdır. Bu da ancak havza anenajman plânının ihzarı ile mümkündür. Bir an evvel bu plânın hazırlanması da yerinde olur. Barajın yapılması ile mansabdaki imkânları çok daha kolayca ve daha ucuz olarak inkişaf ettirmek mümkün olacaktır.

Barajın havza plânı içindeki en mühim meselelerinden biri de, çok maksatlı olarak düşünülmesi zaruretidir. Yani sadece bir enerji projesi değil, fakat feyezan kontrolü endüstrisi ve sulama maksatları da mütalâa olunacaktır.

İKTİSADİ KOMPLEKS NUMUNESİ:

Barajın, nihai etütlerinin yapılması ve projelerinin tanziminde mutlaka iktisadi bir kompleksin nüvesi olarak düşünülmekte fayda vardır.

Gerek memleketin, gerekse Doğu Bölgesi'nin kalkınmasında, büyük bir hizmeti olacak olan bu tesis, o bölgede yeraltı servetlerinin kıymetlendirilmesine, ağır sanayi kurulmasına, sulama yapılmasına hizmet edecektir.

Bu itibarlarda iç ve dış sermayeler ve müteşebbisler için çok cazip yatırım imkânları açılacağı gibi, büyük bir nüfus kütlesine istihdam imkânları verecektir. Bu suretle de millî gelirde bir artış sağlanmış olacaktır. Bütün bu hususların da, daha derin bir şekilde etüt edilmesinde, rakamla ifade edilir hale getirilmesinde faydalar mevcuttur.

NEHRİN MİLLETLER ARASI HUSUSİYETİ :

Fırat nehrinin tanzim edilmiş olmasından, SURİYE ve IRAK da müstefit olacaktır. Bu faydalanmanın derecesi ve tesiri hakkında şu anda pek fazla bir şey söylemek mümkün değildir. Bu hususta ki etütlerin de derinleştirilmesi yerinde olur.

Bir mühendis olarak, Türkiye'nin, su ve enerji meselelerine aşina ve gönül vermiş, kafa yormuş bir insan olarak, Keban Barajının yapıldığını görmekten çok büyük bir haz ve sevinç duyacağımı, ilâve etmeden geçemiyeceğim.

Zira benim için mevzu tahayyülü dahi zevk olan uçsuz bucaksız bir hayaldir. Bu hayalin içinde «Bir gün neden Fırat nehrinin sularını ORTA Anadolu'ya getirmiyelim?» şeklindeki projeler dahi mevcuttur. Hele Fırat'ın sularını Dicle ile Fırat arasındaki uçsuz bucaksız ovalarda KÂTİP ÇELEBİ'nin bahsettiği portakal bahçelerinin yetişmesine hizmet eder görmek yine bu hayalin bir parçasıdır.

Bir gün gelecek RUHR havzasında ve NİAGARA havzasında görülen, tüten bacalar manzumesi, Elâzığ mıntıkasında da meydana gelecektir.

İnsanlığa hizmet eden büyük eserler, büyük hayallerin neticesidir.

Bu günün hayali yarının hakikatı oluyor. Türkiyenin istikbaline inanan insanların, bu hayalden kurtulmasına imkân yoktur.

FIRATLA SÖYLEŞME

Dur Fırat! Sana bir gizli sorum var :
Bingöl'den, Harran'dan haber ver bana.
Ağrı'dan yol alıp Mardin'e kadar
Geçtiğin her yandan haber ver bana.

Çöllere boşanıp akma, dur, artık.
Sana göz yormaktan solup sarardık.
Işığa dönsün, bu, çöken karanlık
Bir aydın vatandan haber ver bana.

Murada ermektir gönül talebi
Sana «bend» oluşun hep bu sebebi.
Akışın Alparslan akını gibi,
Yeni bir destandan haber ver bana.

Dünyada var mı hiç su gibi aziz?
Sen vatan koynunda ol bir iç deniz.
Bir bağrı yanıktır Urfa, Elâziz,
Derdim çok, dermandan haber ver bana.

Çağla ki şavkınla dağ - taş uyansın,
Her yanın yeşile ala boyansın
Kacalar tütsün hep, ocaklar yansın
Dur Fırat! Keban'dan haber ver bana.

Cemâni DÖKMECİ

KEBAN BARAJI

İbrahim DERİNER — E. İ. E. Genel Md.

1 — KEBAN BARAJI PROJESİ

Keban projesi, Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesinde ve Fırat nehri üzerinde inşa edilecek bir baraj ve hidroelektrik santral ile bu santralda üretilecek enerjiyi yük merkezlerine iletecek nakil hatları ve indirici trafo postalarını ihtiva etmektedir.

Keban projesinin maksadı Türkiye'nin sür'atle artmakta olan enerji ihtiyaçlarına cevap vermektedir.

Türkiye'de enerji 1923 senesinde toplam üretim kapasitesi olarak 33.000 kilovattan 1945 senesinde 246.000 kw a ve 1962 senesinde 1.332.000 kw. a kadar yükselmiştir.

Yapılan hesaplar, 1963 ile 1973 seneleri arasında elektrik enerjisi ihtiyacının karşılanabilmesi için sisteme 1.450.000 kw bir üretme kapasitesi daha ilâve etmek gerektiğini göstermiştir. Bu ihtiyaca cevap verecek olan tesisler beş yıllık plâna alınmış bulunmaktadır. Keban projesi 4× 155.000 = 620.000 kw. ile bu programın en büyük ünitesini teşkil etmektedir.

1962 senesinde Türkiye'de nüfus başına düşen elektrik enerjisi miktarı 115. Yunanistan'da 329, Bulgaristan'da 702, Yugoslavya'da 562 kw.

Yalnız Keban'ın temin edeceği enerji miktarı nüfus başına 168 kw. saat olacaktır.

DSİ Fırat havzası Plânlama Amirliğince Fırat nehri üzerinde yapılan plânlama çalışmalarında 15 büyük baraj yeri tesbit edilmiştir. Bu 15 proje arasında Keban projesi en rantabl olanıdır. (Rantabilite emsali 3.37 dir.)

Keban projesi ilk safhada 4 ünitesiyle temin edeceği 620.000 kw. takat ve 4. 853.000.000 kw. saat elektrik enerjisine ilâveten şu faydaları da sağlıyacaktır :

1 — Barajın inşa edileceği Doğu Anadolu bölgesinde Elektro - metalurji ve elektro - şimi sanayiinin kurulması.

2 — Fıratın sularını regüle edecek aşağıda yapılacak enerji ve sulama projelerinin taşkın, drenaj, silt ve kalite kontrolu problemlerine yardımcı olmak.

3 — Durgun bir ekonomiye sahip olan Doğu Anadolu bölgesine ekonomik bir çanlılık temin etmek.

Projenin çok yönlü oluşu ve uygulamaya birçok kuruluşların iştiraki mecburiyeti göz önüne alınarak Devlet plânlama teşkilâtı tarafından bir «Keban Koordinasyon Kurulu» teşkil edilmiştir. Tatbikatların koordinasyonu, finansman temini hakkında takip edilecek politika ve tedbirler hakkında tavsiyeler bu kurulun belli başlı konularını teşkil etmiştir .

Koordinasyon kurulunca projenin zamanında servise girebilmesi için yapılacak işler ilgili müesseselere şu suretle taksim edilmiştir.

1 — Elektrik Etüd İdaresi :

Fizibilite ve kat'i projelerin hazırlanması işini yapacaktır.

Halen fizibilite etüdleri, baraj ve santral kat'i projeleri bitmiştir. Hava hatları kat'i projeleri de bir mühendislik firmasına ihale edilmek üzeredir.

2 — Etibank :

Hava hatlarını inşa edecektir.

3 — Karayolları Genel Müdürlüğü:

Baraj gölü içinde kalan yollar yerine kaim olacak yollarla Elâzığ - Keban ulaşım yolunu yapacaktır.

Halen 52 Km. uzunluğundaki Elâzığ Keban ulaşım yolu bitmiştir. Yeniden yapılacak yol ve köprüler şunlardır :

Kemaliye - Arapkir yolu 25 Km.

Kemaliye Köprüsü

Ağın örtülü yolu	22 Km.
Ağın köprüsü	
Çemişkezek - Hozat yolu	40 Km.
Pertek - Hozat yolu	10 Km.
Singeç köprüsü	
Elâzığ - Gülüşkür yolu	34 Km.
Gülüşkür köprüsü (yol ve demiryolu için	
Kovancılar - Turuşmek yolu	59 Km.
Peri köprüsü	
Mazgirt köprüsü	

4 — Demiryolları ve limanlar Dairesi Reisliği :

Elâzığ - Genç demiryolunun büyük bir altında kalmaktadır. Bu yolun değiştirilmesi işi demiryolları ve limanlar Dairesi Reisliğince yapılacaktır.

5 — Şeker Şirketi :

Elâzığ şeker fabrikası göl sahası içinde kalmaktadır. Şeker şirketi bu fabrikayı söküp nakledecektir.

6 — Toprak İskân Genel Müdürlüğü :

Keban barajı gölü 68.000 hektarlık bir araziyi su altında bırakmaktadır. Bu sahada 100 civarında meskûn yer olup bu-ralarda 30.000 nüfus yaşamaktadır.

Bunların nakilleriyle ilgili işler toprak İskân Genel Müdürlüğünce yapılacaktır.

8 — Çimento Sanayii (A. Ş.) :

Keban için luzumlu olan çimentoyu temin etmek üzere Elâzığ çimento fabrikasını tevsi etmiştir.

9 — PTT Genel Müdürlüğü :

Baraj sahasındaki PTT hatlarını göl dışına nakledecektir.

10 — DSİ :

Keban Barajı ile santralını inşa edecektir.

Bununla ilgili olarak DSİ ce :

a) 3.000.000 keşif bedelli muvakkat şantiye tesisleri emaneten yapılmış ve bitirilmiştir.

b) 6.100.000 lira keşif bedelli daimi site inşaatı ihale edilmiş olup 1965 senesi sonunda bitirilmiş olacaktır.

c) İnşaat sırasında elektrik ihtiyacını temin maksadiyle 2.000 kw bir dizel grubu için santral inşaatı emaneten yapılmaktadır.

d) İnşaatı hızlandırmak maksadı ile derivazyon tünelleri ayrı bir ünite olarak 2 yerli ve 15 yabancı firma arasında ihaleye çıkarılmış ve Arı İnşaat Limited şirketine 68.139.452 TL. bedelle ihale edilmiştir.

Halen servis yolları ve tünel giriş yarmaları hafriyatında ve tünellerde çalışılmakta olup. Tüneller 1967 yılı Şubat ayında bitirilmiş olacaktır.

e) Projenin ana unsuru olan baraj ve santral inşaatı (Ana daimi teçhizat hariç) Aralık 1965 içerisinde ihale edilmiştir.

II — PROJENİN FİNANSMANI VE İHALESİ

Keban projesinin maliyeti 2.763.000.000 TL. dır. Bunun 82.000.000 dolara tekabül eden kısmı döviz, 2 milyar ve 25 milyonu ise TL. dır.

Projenin finansmanına Dünya Bankası, Avrupa Yatırımlar Bankası, Amerika B. D., Fransa, Almanya ve İtalya iştirak etmektedirler.

İlk beynelmilel temas 20 - 22 Nisan 1964 tarihinde başlamış ve 30 Nisan 1965 tarihinde finansörler aşağıda gösterilen miktarlarla finansmana iştirak kararını almışlardır.

ABD	40 milyon $
Almanya	20 »
Fransa	10 »
İtalya	10 »
Dünya Bankası	25 »
Avrupa Y. Bank.	30 »
	135 milyon $

Bu kredilerden Devlet kredileri olanlar o devletten, Banka kredileri ise o bankanın hissedarı olan devletlerden mal ve hizmet karşılığı olmak suretiyle kullanılacaktır. Ayrıca kullanılan dış paranın 1/3 nisbetindeki döviz Türkiye'ye verilecek ve dahili finansmana yardım edilmiş olunacaktır.

Kredinin 5 yıllık bir ödemesiz dönemi vardır. Bundan sonraki vadesi 15 yıl ve faizi % 4 tür.

30 Nisan toplantısında proje üç gruba bölünmüştür.

1 — Baraj ve santral inşaatı
2 — Daimî teçhizat
3 — Hava hatları ve sair teçhizat

Birinci gruba finansörler aşağıdaki miktarlarla iştirak etmişlerdir .

ABD	24.5	milyon $
EİB	15	»
Fransa	7,5	»
Almanya	7,5	»
İtalya	7,5	»
Yekûn	62.0	»

ve birinci grup için işe başlama kararı verilmiştir.

Baraj ve santral inşaatı ihalesi DSİ ce 1965 Ocak ve Şubat aylarında Türkiye, İsviçre, Fransa, ABD, İsveç, Japonya, Norveç, İngiltere, Finlândiya, Belçika, Avusturya, Hollanda, Almanya'da gazetelerle ilân edilmiştir. 39 firma teklif vermek üzere müracaat etmiştir. DSİ. ihale komisyonu bunların durumları tetkik ederek onbeşinin bu işi yapmaya chil olduğunu tesbit etmiştir.

Ayrıca müracaatlar komisyondan ayrı ve habersiz olarak barajın projesini yapan ve inşaat müşavirimiz olan EBASCO Mühendislik Firmasına incelettirilmiş, Ebasco'da aynı 15 firmayı seçmiştir. Seçilen firmalar şunlardır :

Firma adı	Memleketi
1. Morrsson Knudsen of Asia Inc.	ABD
2. Brown and Root Inc.	ABD
3. Perini Corporation	ABD
4. J. A. Jones	ABD
5. H. B. Zachry	ABD
6. Crun and Bilfinger strabag Bau A. G. Julius Berger A. G.	Almanya
7. Hazama Gumi Ltd.	Japonya
8. Impregilo S. P. A.	İtalya
9. G. Torno S. P. A.	İtalya
10. Western Contracting Co	ABD
11. P. Holzman A.G. Hochtief A. G. S. Türkeş F. Akkaya	Almanya
12. ASM Contractors	İsviçre
13. Companie de Constructions Internationals ve Cie Francaise Enterprises	Fransa
14. Stal Strad S. P. A.	İtalya
15. Vinnel Corporation	ABD

Bunlardan Japon ve İsviçre firmaları finansmana iştirak eden devletlerden olmadıklarından ihaleye girememişlerdir.

İhale birim fiat esası üzerinden yapılmıştır. Fakat tekliflerin pahalı olmaması yabancı firmaların tahmin edemiyecekleri bazı kalemler birim fiatlardan çıkarılmıştır. Bunlar müteahhide ayrıca, kâr ilâve etmeden ödenecektir.

6/12/1965 tarihinde yapılan ihaleye 3 firma grubu teklif vermiştir.

Birinci Grup : (Alman firmalar grubu)

Philip Holzman (Pilot firma)
Hochtief A. G.
Strabag A. G.
Julius Berger A. G.
Grün und Bilfinger A. G.
Teklif yekûnu : 833.889.016,73 TL.
Döviz kısmı : 203.078.461,70 DM.

İkinci Grup : (İtalya firmalar grubu)

İtalstrade (Pilot firma)
G. Torno S. P. A.
Teklif yekûnu : 858.772.000,00 TL.
Döviz kısmı : 37.255.379.00 Lr.

Üçüncü Grup : (Fransız İtalyan Gr.)

Compagnie de Construction Internationales (pilot firma)
Compagnie Française d'Entreprises
İmpregilo S. P. A.
Teklif yekûnu : 696.891.124,— TL.
Döviz kısmı : 243.054.300,— F.F.

Bu tekliflerden üçüncüsü en müsait şartlı tekliftir. Gerek TL. kısmı ve gerekse döviz kısmı diğer tekliflere nazaran müsaittir.

İhale Fransız - İtalyan grubuna yapılmış olup iş programına göre inşaat 1966 Martında başlayıp 1971 ortasında bitecektir.

Bu gruptan olan Compagnie de Constructions Internationales firması Menjil (60 milyon dolar), Monteynard, Serrepancon, Barajlarını Ottmarsheim (85.5 milyon dolar) hidroelektrik projesini Montcenis (27 milyon dolar), Latiyan (32 milyon dolar), Dgatiluhur (114.4 milyon dolar) barajlarını yapmıştır.

İmpregilo firması ise Kariba (90 milyon dolar), Der (30 milyon dolar), AKASOMBO (56 milyon dolar), Rosier (58 milyon dolar) Barajlarını yapmıştır.

III — KEBAN PROJESİNİN TEKNİK VEÇHELERİ

Keban barajı Fırat nehrinin en mühim üç kolunun (Karasu, Munzur ve Murat) birleşme yerinin hemen mansabında inşa edilmektedir.

Nehrin bu noktada ortalama saniyede 641 metreküp olan sarfiyatı, denize döküldüğü yerdeki sarfiyatının takriben % 75 ine eşittir. Böylelikle Keban barajı, nehrin sarfiyatını tek başına kontrol edebilecek bir yerde bulunmaktadır.

Baraj yeri ve göl sahası, gerek jeolojik gerekse topoğrafik bakımlardan dikkatle etüd edilmiş olup bu mahalde yüksek bir baraj yapılması kabil görülmüştür. Baraj ekseni beton ağırlık, beton kemer ve dolgu tipinde barajların inşasına elvermektedir. Ekonomik analizler sonunda sıkıştırmalı kaya dolgu barajın en uygun ve ekonomik tip olacağı tesbit edilmiştir. 1963 senesi sonunda ikmâl edilen fizibilite çalışmaları neticesinde projenin tesbit olunan teknik karakteristikleri aşağıda kısaca verilmiştir.

1. BARAJ :

Sıkıştırmalı kaya dolgu olarak tertiplenen barajın kaya temelden itibaren yüksekliği 205 metredir. Gövdenin teşkili için gerekli dolgu miktarı 13 milyon metreküptür. Dolu savaklarla santral ve müteferrik inşaatta kullanılacak beton hacmi 750.000 metreküp, çelik aksam ise 6.500 tondur. Baraj ekseninin geçirimsizliğini temin maksadı ile gerekli temel enjeksiyonları için 315 km. uzunluğunda sondaj yapılacaktır.

2. DOLU SAVAK :

Barajın iki adet dolu savağı olacaktır. Normal dolu savak 124 metre genişliğinde olup 6 adet 15 × 16 metre ebadında çelik kapaklarla kontrol edilmektedir. Bu savağın azami su geçirme kapasitesi saniyede 12.000 metreküptür. Emniyet tapası olarak tertiplenen diğer dolu savak ise, 845 su kotunda üzerinden su aşacak şekilde beton çekirdekli toprak bir baraj olarak teşkil olunmuştur. Bunun savak kapasitesi ise saniyede 5.000 metreküptür.

3. DERİVASYON :

Derivasyon sistemi, 26 senelik su ölçülerine istinat edilerek yapılan analizler sonunda 5.770 metreküp olarak tesbit edilen kapasiteye göre plânlanmıştır. Memba batardosu tepesi 725, mansab batardan tepesi ise 704 kotunda olup yükseklikleri sırası ile 45 ve 25 metredir. Derivasyonun 15 metre çapında ve 760 ve 840 metre uzunluğunda iki adet tünele yapılması düşünülmüştür.

Bu tünellerden birisi inşaat sonunda tamamen kapatılacak, diğeri ise gölün doldurulması sırasında mansap su ihtiyaçlarını sağlama maksadı ile daha küçük kuturdaki bir tünel haline getirilerek 2 adet 3,5 × 4,5 eb'adındaki kapakla teçhiz olunacaktır.

4. GÖL :

Santral cebri borularının memba kotu 722 olup 4 milyar metreküplük bir ölü hacim bırakmaktadır. Dolu savak taban kotu 830, maksimum göl kotu 845,

barajın tepe kotu ise 848 dir. Toplam göl hacmi 30,5 milyar, aktif hacim ise 26,5 milyar metreküptür. Gölün azami uzunluğu 125 km., alanı isfe 680 km2. (68.000 ha) dır. Gölde ortalama yıllık buharlaşma 750 milyon metreküptür. (Ortalama yıllık sarfiyatın takriben % 3,6 sı). Bu değerleri ile Keban barajı Türkiye'nin en büyük tatlı su gölü olacaktır.

5. SANTRAL :

Santral, açık hava tipinde olup barajın hemen mansabında ve sol sahilde tesis edilecektir. Başlangıçtaki kapasitesi 620.000 kilovat (4 ünite) nihaî kapasitesi 1.200.000 (8 ünite) kilovattır. Her biri 6 metre çapında müstakil cebri boru ile beslenen beheri 220.000 HP gücünde Fracis tipi türbinle tahrik edilecek generatörler 155.000 kilovat takatındadır.

Her generatör 3 × 58 MVA takatında monofaze, 14,4/380 kilovolt trafolarla mücehhezdir. Bundan başka 380 kilovolt barlara bağlı ve Doğu bölgesini beslemek üzere 380/154 kilovolt ve 3 × 50 MVA takatında ayrı bir transformatör de mevcuttur.

Ortalama net düşüm 125 metre ve senelik üretimi ise yaklaşık olarak 6 milyar kilovat saattir.

KEBAN'DA

«Ötesi çöl, akma FIRAT
Dönyüzünü bana doğru»
B. K. ÇAĞLAR

I

FIRAT gider serinini vermeden;
Atam, dedem hayırını görmeden
Yıllar yılı muradına ermeden,
Nice filiz nesli kurur Keban'da.

Vadisinde birkaç yeşil dal kalır
Bulut geçer, toz savuran yel kalır.
Ne tarlada, ne bahçede hal kalır
Yaz öğlesi gün kavurur Keban'da.

II

Bir yiğit ustaca kazmayı vurmuş.
Taşı bakır etmiş, toprağı gümüş,
Şimdi «Bent» dir uykumuzu bölen düş.
Memleketin nabzı vurur Keban'da.

Demirden dağları eritip geçen
Ceddimin namını dinleyerekten
Bir yiğit çıkıp da şöyle yürekten
«Akma!» dese, Fırat durur Keban'da.

Ömer KAYAOĞLU

KEBAN

Fikret MEMİŞOĞLU

Keban, Elâzığ'ın en tarihi kazasıdır; Palu gibi... Üç, dört bin senelik kalesinin tanıklığından anlaşıldığı üzere, Harput Milâttan önce ve sonra doğunun stratejik bir şehridir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu sırasında ekonomik yönden önemini Keban'a bıraktığı zamanlar olmuştur. 1835 (1250) yılında eski sadrazamlardan Reşit Mehmet Paşa, eyalet valisi olarak Harput'a gönderilmeden önce, Keban eyalet merkezi idi. Hem de çevresi çok geniş bir eyaletin merkezi... Yalnız Harput ve Harput'a bağlı kasabalar değil, Halep, Urfa, Gümüşhane ve Yozgat illerine kadar uzanan bu geniş eyaletin merkezi Keban kazamızdı. Buna sebep Keban'daki Gümüş ve Kurşun madenlerinden sağlanan gelirdir.

Gerek kal fırınlarının harabeleri, gerekse tarihi eserlerin kitabeleri bunu gösterdiği gibi, salnamelerdeki kayıtlar da bu yoldadır.

Maden'e tâyin edilen eyalet valilerine Maden Nazırı veya Emin'i ünvanı verilirdi.

Bedri Ağa'nın 1730 (1143) yılında nazırlığı sırasında dikkate değer bir hadise olmuştur. Bu yıl I. Mahmut'un cülus, ve şair Nedim'in ölüm yılına rastlar. Şiddetli bir deprem, Maden mağaralarında çalışan işçilerin ölümüne ve yaralanmasına sebep olduğu için bu işçilerin mensup olduğu aşiret reisleri Hükûmete karşı başkaldırmışlardır. Bununla da kalmamış, Keban'a saldırarak Maden eminini öldürdükleri gibi çalışır halde bulunan 70 kal fırınını da yakıp yıkmışlardır.

Bu olay Maden işletmesinin 20 sene kadar durmasına sebep olmuştur.

Ancak 1751 (1164) yılında Ispanakçı Mustafa Paşa Maden nazırı olarak Keban'a gönderilmişse de aşiret reisleri bu tâyine karşı koymuş ve nazırın Keban'a gelip işe başlamasına engel olunmuştur.

Fakat Mustafa Paşanın geri dönmediğini görüyoruz. Palu kazasına giderek oradan nehir yolu ile Madene geldiği, asker, erzak ve malzemesini keleklerle Madene getirdiği bilinmektedir. Nazırın bu ısrarı karşısında aşiret reisleri itaat zorunda kaldıkları için tekrar eski asayiş ve istikrar yeniden kurulmuş oluyor.

Bir kısım zelzeleden bir kısım da kopan velveleden yıkılmış ve yıktırılmış olan maden ocakları ve fırınları onarılmağa başlanmıştır. Bu onarım Mustafa Paşanın gayretine rağmen ancak yedi senede bitirilebiliyor.

Mustafa Paşa'dan sonra 1759 (1172) yılında Mehmet Beyin buraya tâyin edildiğini görüoruz. Bu tâyin 3. Mustafa'nın saltanatına rastlar. Mehmet Beyin tâyini Mustafa Paşa'nın teklifi üzerinedir. Diyarbakır Valiliğine giden Mustafa Paşa emeğinin boşa gitmemesi için görevini Mehmet Beye devretmekle isabetli hareket etmiştir. Çünkü Mehmet Bey bu fırınları süresiz 14 yıl çalıştırmış, hizmeti ölümü ile sona ermiştir. 1773 (1187) yılında ölen Mehmet Beyden sonra Maden eminliğine Yeğen Ağa tâyin ediliyor.

Yeğen Ağa 2 sene bu vazifede kaldıktan sonra 1774 (1188) yılında ölünce terekesini yazmağa gönderilen Ziya Yusuf Efendi geri dönmeyerek Maden Eminliği vazifesini üzerine almıştır. Bu devir de 1. Abdülhamit'in saltanatına rastlar. Tarihimizde büyük hizmetler gören ve sonradan paşa olan Ziya Yusuf Efendi maden istihsalini artırmış, on bin kıyyeye yakın saf gümüş elde etmiştir. Eminin bu gayreti İstanbul'da taktirle karşılandığı için vezir rütbesiyle mükâ-

fatlandırıldığını görüyoruz. Adı geçen zat hakkında okuyucularımıza aydınlatıcı bilgi vermek faydalı olacaktır.

Bazı kayıtlarda Ziya Yusuf, bazılarında Yusuf Ziya diye anılan bu zatın Maden de gösterdiği başarıdan dolayı sadrazam olduğunu da görüyoruz. Bu tâyin dolayisiyle Şair Süruri'nin tarih düşürdüğü mısra pek zariftir.

Padişah (Maden) de buldu mührüne lâyık güher»

Silâhtarlığın yaptığı Halil Hamit Paşa'nın ölümü üzerine Maden âmirliğine tâyin edilen ve buradan da sadrazamlığa çağrılan Yusuf Ziya Paşa'nın hizmetleri 3. Selim ve 2. Mahmut devirlerine rastlar. İmrahor Mustafa Paşa'nın köleliğinden yetişen Paşa çok aydın ve becerikli bir devlet adamı olarak tanınır. Sadrazamlığı kapıcıbaşı derviş Abdullah Paşadan devralmıştır. Bu ilk sadaretidir. 1798 (1213) yılında sadrazam olan Paşanın ilk sadareti 6 sene 7 ay 25 gün sürer. Bu sırada Padişah 3. Selimdi. Ve Napolyon Mısır seferine çıkmıştı.

1788 (1203) yılında İran'da kayınbiraderi Abdi Paşa'yı bırakarak Erzurum'a giden Yusuf Ziya Paşa ihtilâlin hallinden sonra Bağdat Valiliğini üzerine alarak, Bağdat'a gitmeksizin yine Keban'a dönmüştür. Abdi Paşa'yı Erzurum valiliğine tâyin etmiş kendisi de Mısır'a yollanmıştır. 1799 (1214) de Mısır'ı Napolyon'dan geri alan Paşanın 1805 (1220) tarihinde istifa ederek tekrar Maden'e döndüğünü ve 1222 tarihine kadar Maden Nezaretinde kaldığını, yerine kethüdası İzmirli Ahmet Paşa'yı bırakarak İstanbul'a gittiğini tarihi kayıtlardan öğreniyoruz.

İlk sadrazamlık görevinden istifa et tikten sonra valiliklerde bulunan Yusuf Ziya Paşa 2. Mahmut'un Padişahlığı üzerine 1809 (1223) yılından ikinci defa sadrazam olmuştur. Son sadrazamlığı 2,5 senedir.

Bir gözü sakat olduğu ve az gördüğü için kör Yusuf Paşa diye de anılan bu zatın güzel şiirleri de vardır. Bir beyitini örnek olarak alıyoruz.

Cevr-i nâsâz-ı felekden çektiğim mevlâ bilir.
Gerçi biz ikbâl ile âlemde meşhurlardanız

Nuruosmaniye Cami'ine benziyen Keban'daki cami ve kütüphane onun eseridir. Sâra Hatun da bu tiptedir.

Yusuf Ziya Paşa'dan sonra Maden emini olan Ahmet Paşa 1814 (1229) tarihine kadar yılda 4-5 bin kıyyeye yakın saf gümüş ve bu kadar da kurşun çıkarmak başarısını gösterdiğinden Trabzon ve Gümüşhane madenleri nazırlığına tâyin edilmiştir.

Fakat yola çıkmak üzere iken, Çöteli zade Memili Ağa ile aralarında geçen bir kavga üzerine Ağa'yı öldürüyor. Bu katil hâdisesi mal ve mülkünün zaptına ve kendisinin de Amasya'ya nefyedilmesine sebep oluyor.

Ondan sonra Anadolu Valiliği vazifesini de alarak, Maden Nazırlığına büyük İmrahor Mustafa Paşa tâyin edilmiştir.

1814 (1229) yılında Madene gelen Mustafa Paşa birbuçuk sene kadar nazırlık ettikten sonra vefat etmiştir.

Onun yerine de 1816 (1231) yılında İçelli Ahmet Paşa tâyin edilmiştir. Ahmet Paşa'nın da Maden'de kalışı bir sene kadardır. Buradan Erzurum Valiliğine gönderilmiştir.

Ahmet Paşa'dan sonra Madene Safranbolu'lu Salih Paşa tâyin edilmiş ve 1817 (1232) yılında Maden'e gelmiştir. Hizmeti takdirle karşılanan Salih Paşa 2 sene sonra Hac emiri olarak Şam'a gönderildiği için, Maden nazırlığına eski sadrazamlardan Rauf Paşa'nın tâyi nedil diğini görüyoruz. 1819 (1234)

Rauf Paşa iki yıl Maden eminliğinde kaldıktan sonra sefere gönderildiği için yerine İstanbul'dan kimse gönderilmemiştir. Bu vazifeyi yerlilerden Şakir Ağa görmüş...

Bu sırada Dersim'de türeyen eşkiyanın da ıslahı için 1824 (1239) yılında Maden nazırlığına tayin edilen Eğinli Salih Paşa 3 sene kadar Keband'a kalmışsa da Şakilerin tedibi için Ovacık'a giderken

Rusya Muharebesine gönderilen Ordu Baş Kumandanlığına tâyin olunarak buradan ayrılmıştır.

Salih Paşa'dan Keban'a Trabzonlu Kavzi oğlu Feyzullah Bey'in tâyin edildiğini görüyoruz.

Feyzullah Bey'den sonra yukarıda bahsi geçen Yusuf Ziya Paşa'nın kölelerinden Osman Nuri Paşa 1830 (1245) yılında Maden nazırlığına tâyin edilmiştir. Osman Nuri Paşa'nın Maden'de kalışı 3 - 4 sene kadardır.

Ondan sonra yani 1833 (1248) de Diyarbakır Valisi bulunan Hacı İbrahim Paşa tâyin edilip Elâzığ'a gelince hastalanarak Maden'e gidememiş evinde vefat etmiştir. Hacı İbrahim Paşa Harput'ludur.

Vefatı üzerine yerine tâyin edilen damadı İshak Paşa Maden nazırlığı yapmışsa da Diyarbakır Valiliğine tâyin edildiği için o da Maden'den ayrılmıştır.

Bu tarihlerde aşiretlerin baş kaldırması, asayişsizliğin günden güne artması üzerine askeri bir islahata lüzüm görüldüğü anlaşılıyor.

1834 (1249) yılı sonuna doğru eski sadrazamlardan Mehmet Reşit Paşa 40 taburda Harput'a gönderiliyor. Harput; Sivas, Diyarbakır ve Maden vilayetleri de dahil olmak üzere büyük bir eyalet merkezi olmuştur.

Malatya'ya gelen Reşit Paşa (Koca Reşit Paşa değil) tabur'arın Malatya'nın (Orduzu = Ordu düzü) mevkiinde bırakarak Maden'e gelmiştir. Keban'da maden işletmesini hızlandırdıktan sonra gelirini kontratoya bağlamış, Köstendilli Mehmet Beyi de Keban'a mutasarruf tâyin ederek Malatya'ya dönmüştür.

Hazır bulunan askeri, Malatya'dan alan Mehmet Reşit Paşa 1835 (1250) yılında Harput'a doğru gelirken devletin dış yenilgilerinden cesaret alan aşiret beyleri, vergi vermemek ve Hükûmeti saymamak için baş kaldırdıklarından, evvelâ bunların tedibine başlamıştır. Âsi aşiretler merkezi Haroğlu köyü olan Herdi aşireti, merkezi Pulutlu olan Parçik aşireti, merkezi Simkân olan, Zive aşiretinin beyleri Munzuroğullarıdır. Evliya Çelebi kayıtlarına göre Munzuroğulları Harput'un en eski hadedanındandır.

1835 (1250) yılında bu aşiretlerin mukavemetini kıran Mehmet Reşit Paşa beylerini cezalandırdığı gibi çevredeki diğer serkeş ağaları ve beyleri de şiddetli cezalara çarptırarak uslandırmıştır.

Bu zatın ismi tarihte Reşit Mehmet Paşa olarak geçer. Başka bir yazımızda bu askerî harekât hakkında ayrıca izahat verilecektir. Biz tekrar Keban'a dönelim.

Keban mutasarrıfı Mehmet Bey'in iki sene hizmetinden sonra ayrılması üzerine yerine Ordu Kumandanı Hâfız Paşa'nın kardeşi Ahmet Bey tâyin edilmiş ve 4 sene Keban mutasarrıflığında bulunmuştur. Ondan sonra tâyin edilen Köse Mehmet Paşa da 3 sene Keban'da kaldıktan sonra ayrılmış ve yerine Çötelilerden Süleyman Paşa tâyin edilmiştir.

4 sene Keban'da maden eminliği yapan Süleyman Paşa zamanında eski tarzda yapılan kal fırınları terkedilerek Avrupa'dan getirilen Mühendislere Amerikan usulüne göre yeni kalhaneler yaptırılmıştır. Bu kalhaneler sayesinde eskiden daha fazla gelir elde edilmeğe başlanmıştır.

Fakat bakırın dünya piyasasında fazla para etmesi üzerine Ergani Madeni önem kazanıyor. Bundan dolayı mutasarrıflık Ergani Maden'ine kaldırıldığından Keban eski önemini kaybediyor. Her ne kadar Keban madeninin idaresi için yerli ağalardan tâyin edilen müdürlerle bu iş bırakılmamışsa da eski hasılatı elde etmeğe imkân bulunamamış, artık... Bilâkis miktar günden güne azalmıştır. Bununla da kalınmamış gelir gi-

deri konutmuyor diye yazılan bir yazı üzerine asri tesislerile beraber işletme yüz üstü bırakılmış kalhaneler ve fırınlar da bu yüzden tamamen harap olmuştur.

Gelir kaynağını kaybede nzengin Keban, yoksul bir mekân haline geldiği için ahali sağa sola dağılmış, bir çoğu büyük illere giderek geçim derdine düşmüşlerdir.

Dağılan Keban bugün etütleri yapılan barajın inşasıyla yine toplanmak hazırlığındadır. Biz de yazımızda belirttiğimiz gibi çıkan bu dergi ile Fırat'ın mazmun halinde kalan feyzini belirtmek çabası içindeyiz.

Keban barajı işletmeye açıldığı gün yalnız Keban'da, Maden'de, Elâzığ'da değil bütün Doğu Anadolu'da ve belki de bütün Yurtta büyük bir ekonomik infilâk olacaktır. Bu infilâk yer altı ve yer üstü cevher ve değerlerimizin işletilmesi ve yurda fayda sağlaması şeklinde olmalıdır. Artık ondan sonra bize hiçbir yabancı (Bu su buradan akar; siz karşıdan bakar...) diyemiyecektir herhalde...

Tanrı yurt kalkınmasında hepimizin yardımcısı olsun...

M. Memişoğlu

Murat Kıyısın'dan Süleyman Şâh'a

Dur Murat eğlen bir arzuhalim var
O yana, bu yandan bir selâm götür
Bir kırık sazım bir kırık dalım var
Bu garip çobandan bir selâm götür.

Murat'tan, Fırat'a akan ey yarpuz!.
Götür bu nâmemi parasız pulsuz
Bir ırmak dizinde susuzum susuz
Candaki ummandan bir selâm götür.

Murat'ın suları çaremiz bizim
Bak ay yıldızımız, güneşimiz var
Şerham, şerham olmuş yaremiz bizim
Yaradan, çıbandan bir selâm götür.

Murat kıyısında dize düşmüşüm
Karakoyun gibi tuza düşmüşüm
Yanmış büryan olmuş köze düşmüşüm,
Kerem'ce yanandan bir selâm götür.

Dur Murat! seninle çok işimiz var
Hayra yorulacak bir düşümüz var
Bahtı yar olmamak karemiz bizim
O şaha bu candan bir selâm götür.

Caber Kalesi'nde Süleyman Şah'a
Seslendim, Murada varıp bir daha
Harput'ta el açtım ulu Allah'a
Canana Keban'dan bir selâm götür.

Nejat BİRDOĞAN

Keban Barajı ve Aşağı Fırat
Havzası Kalkınma Hakkında
MUHTIRA II

KEBAN BARAJI HAKKINDA

Asst. Prof. Korkut ÖZAL
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Türkiye'nin halen en mühim ve en büyük yatırım projesi olan Keban Barajı üzerindeki çalışmalar çok ileri bir safhaya ulaşmış bulunmaktadır. Projenin finansman temaslarının başlıyacağı bu sırada Baraj ve Hidro - Elektrik Santralının gerek Türkiye ve gerekse Fırat nehri ile ilgili diğer memleketler için ifade ettiği mâna ve taşıdığı ehemmiyetin kısaca belirtilmesi faydalı olacaktır :

I — BARAJIN ÖNCELİKLE ELE ALINMASININ SEBEBİ :

Keban Barajı'nın sağlayacağı faydaların başında elektrik üretimi gelmektedir. Türkiye'de bütün üretim toplamı halen yılda üç buçuk milyar kilovat saat civarındadır. Ve maalesef bu bakımdan dünyanın en geri memleketlerinden birisiyiz. Nüfus başına düşen üretim bizde 120 kilovat saat kadardır. Halbuki bu miktar Yunanistan'da 280 Yugoslavya'da 498, Fransa'da 1420, İngiltere'de 2020 Norveçte 7400 dür. İhtiyaç ve talep ise bizde gittikçe artmaktadır. Plânlama dairesinin rakkamlarına göre, yılda yüzde 13 - 14 oranında bir talep artışı vardır. Biz her yıl 400 milyon kilovat saat yeni üretim yapmağa, her yıl Hirfanlı gibi bir baraj servise ve istihsal sokmağa mecburuz.

Diğer taraftan Türkiye'nin millî gelirinde sanayi gittikçe ehemmiyetli bir yer işgal etmektedir. 1948 yılında sanayi millî gelirin % 14'ünü teşkil ederken bu rakkam 1961'de % 23'e ulaşmıştır. Önümüzdeki yıllarda bu artışın devam ederek 1977 senesinde % 40'a ulaşacağı tahmin edilmektedir. Sanayiin en mühim temel unsurlarından birini hiç şüphesiz ki enerji teşkil eder. Ortalama değerlerle sanayi istihsâlinde % 1 nisbetindeki geçmiş yıllardaki sanayi gelişmesine paralel olarak elektrik enerjisi istihsâli 1950 - 1962 seneleri arasında % 450 nisbetinde bir artış göstermiştir. Başka bir ifade ile Türkiye'nin enerji istihsâli her 5,5 yılda bir iki katına enerji ihtiyaçları 1962 yılına göre % 490 nisbetinde bir artış gösterecektir. Çok sür'atli bir tempoya sahip olan bu artış halen devam etmekte ve enerji ihtiyacının % 67'sini kullanan Kuzey - Batı sisteminde enerji sıkıntısı şimdiden kendini göstermektedir. İhtiyaçların karşılanması için yapılan etüdler Türkiye'nin bilinen termik ve hidro - elektrik kaynaklarının hepsine teşmil edilmiştir. Kuzey - Batı, Batı ve Doğu Anadolu enterkonnekte enerji sisteminin 1973 senesindeki ihtiyaçları 9,7 milyar kw saattir. Bu ihtiyaç o kadar büyüktür ki, bunun karşılanması için mevcut üretime ilâveten meselâ 25 adet Hirfanlı Santralı büyüklüğünde santrale ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kadar büyük olan ihtiyacı en ekonomik olarak karşılayacak hal tarzı ise, yapılan etüdlerin sarih ve kesin bir şekilde ortaya koyduğu üzere, Fırat nehri üzerindeki Keban Barajı ve santraline istinat etmektedir. Dolayısiyle baraj ve santralin acele ele alınması ve en kısa bir zamanda hizmete konulması Türkiye'nin sanayi kalkınmasının başarı ile gerçekleştirilmesi için elzemdir. Yapılan etüdler baraj inşaatının 1964'de başlıyarak 455 bin kilovat takatındaki 3 ünitenin 1970 ilkbaharında servise konulmasının mümkün ve zaruri olduğunu göstermektedir.

2 — KEBAN PROJESİNİN DİĞER FAYDALARI :

Türkiye'nin enerji ihtiyaçları bakımından öncelik kazanmış olan Keban Projesinin bir çok sahalarda en az bu kadar mühim diğer tarafları da bulunmaktdır. Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı (O. E. C. D.) tarafından 1960 - 1961 yıllarında Türkiye'nin ihracatını geliştirme maksadı ile yapılan bir etüdün gösterdiğine göre, Keban'da üretilecek ucuz ve bol enerji bu civarda geniş bir metalurji sanayiini geliştirebilecektir. Bakır, demir, krom, superfosfat ve karpit olarak belirtilen bu sanayi dallarının kurulması için takriben 100 milyon dolar yatırıma ihtiyaç vardır. Bu yatırıma karşılık Türkiyede döviz muvazenesine senelik faideler 115 milyon dolar olarak görülmektedir. Bu, Türkiye'nin ortalama ihtiyaçlarının takriben % 35'idir. Bu sanayiin senelik enerji istihlâki 1,8 milyar kilovatsaat olarak tahmin edilmiştir. Keban'daki ucuz ve bol enerjinin alüminyum tasfiyesi gibi bol enerjiye ihtiyaç gösteren sanayii de muazzam ölçülerde buraya celbedileceği yapılan temaslardan anlaşılmaktadır. Böyle bir gelişme ise Keban mansabındaki büyük enerji imkânlarının çok daha erken olara ktahakkukuna lüzum gösterebilecektir.

Elektrik İşleri Etüd idaresi ile Etibank tarafından hazırlanan bir raporda da bu konu ele alınmıştır. Sanayi Bakanlığı Enerji Dairesi ise pek haklı olarak Keban konusunu Elektro - Metalurji konusu ile beraber mütalâa etmekte. Kebandan sonra bu sanayiinin de hemen kurulmasına geçilmesini savunmaktadır. Bu gün biz bu madenleri ya ham cevher olarak satarız yahut oldukça iptidai usullerle yarı mamül hale getiririz. Halbuki ucuz enerjiye kavuşan memleketlerde elektro - metalurji sanayii, o memleketler için büyük imkânlar sağlamıştır. Bunun için en iyi misal Norveçtir.

Norveç'te demir ve çelik istihsali doğrudan doğruya elektriğe dayanır Büyük ölçüde ferro - krom, ferro - manganez, ferro - silikon gibi demir alyajları ile alüminyum ve nikel başlıca ihracatını teşkil eder. Elektro - kimya sahasında ise Norveç öncüdür. Ve bu sahadaki Norveç firmalarının listesi pek uzundur. 1958 senesi rakamlarına göre, Norveç'de on iki milyon sterling değerinde muhtelif demir alyajları, 19 milyon sterling değerinde alüminyum, 14 milyon sterling değerinde nikel, 18 milyon sterling değerinde azotlu madde istihsal edilmiştir. Yalnız bunların bizim paramızla tutarı bir buçuk milyar liradır. Norveç'in elektro -metalurji ve elektro - kimya sahasında harcadığı elektrik enerjisi 10 milyar kilovat saattır. Yani bizim bugün bütün memlekette elektrik üretimimizin üç misli civarındadır. O zamandan bu yana Norveç'te bu sahada yeni gelişmeler olmuştur. Norveç'in maden cevherlerinin çoğunu da sair memleketlerden, meselâ krom ve manganezi Rusya'dan demirin bir kısmını İsveç'ten satın alarak işlediğini de ilâve edelim.

EİE ile Etibank'ın yukarıda anılan raporuna göre, Maden bakır işletmesinde 340 milyon lira civarında bir yatırımla kurulacak elektro - metalurji tesisinde, yılda 18.000 ton elektronik bakır, 600 ton kobalt, 33000 ton çinko, fırın gazlarından 500.000 ton süperfosfat gübresi ve sülfrik asit, 150.000 ton demir istihsâl etmek mümkündür. Böyle bir işletmenin yılda brüt geliri 43 milyon dolardır. Böyle bir işletme ilk kademede 400, tevsiinden sonra 800 milyon kilovat saat enerji harcıyacaktır.

Aynı raporda, dünyanın en zengin yataklarından biri olan Gukemandaki işletmede, Keban enerjisinin 600 milyon kilovat saatını buraya vermek ve 110 milyon lira yatırım yapmak suretiyle bir ferro - krom tesisi kurulması bahis konusudur. Tesis yılda 100.000 ton krom cevheri işleyecektir. 40.000 ton ferro - krom ve 20.000 ton karpit verecektir. Tesisin bilahere yılda 200.000 ton cevher işleyecek hale getirilmesi düşünülmektedir. Biz halen kromu cevher olarak satabildiğimiz zaman tonunu 30 dolara vermekteyiz. Halbuki ferro - kromun tonu 500 dolardır. 2700 kilo

cevherden ise bir ton ferro - krom alınır. Tesisin ilk kademede gelirinin 23 milyon dolar olacağı bildiriliyor.

Keban santralının hemen civarında bir azotlu gübre fabrikası kurulmasının da ekonomik olacağı üzerinde durulmaktadır. Bu cins tesisler için, dünyanın diğer yerlerinde olduğu gibi enerji kilovat saatının bizim paramızla üç kuruşu geçmemesi lâzımdır. Bu imkân Keban'da vardır. Bunun için de 200 milyonluk bir yatırıma ve 600 milyon kilovat saa tenerjiye ihtiyaç vardır. Tesisin yıllık gelirli 75 milyon lira olacaktır.

Madencilikle alâkalı Türk müesseseleri Fırat enerjisinin demir istihsalimizde de büyük faydalar sağlıyacağını söylemektedirler. Bilhassa Doğuda bulunan ve fakat nakli ve klâsik yüksek fırınla eritilmesi ekonomik olmıyan arsenikli, kükürtlü, fosfalt veya düşük tenürlü demir cevherleri elektrikle eritme usuliyle işlenebilecektir. Bu cins demir rezervleri, araştırmalar ilerledikçe artmaktadır.

Keban enerjisinin ucuzluğu baraj havalisinde bugüne kadar tahakkuk ettirilmemiş bazı sulama projelerinin pompaj ile gerçekleştirilmesi elverecektir. Yapılan hesaplar 80 - 120 metre irtifaa kadar pompajların ekonomik olarak yapılabileceğini göstermektedir. İlk tahminlere göre bu şekilde pompa ile sulanabilecek sahalar en az 100 - 150 bin hektardır.

Keban Projesinin şu yukarıdaki faydaları kadar mühim bir faydası da nehrin seneden seneye ve mevsimden mevsime büyük değişiklikler gösteren sarfiyatını tanzim etmesidir. Böyle bir tanzim sayesinde :

a) Keban mansabındaki enerji tesislerinden çok daha büyük istihsâller sağlanması,

b) Mansaptaki sulamaların su ihtiyaçlarının emniyete alınması,

c) Taşkınların önlenmesi,

d) Ve nehrin yaz akımının takriben üç misline çıkarılması mümkün olmaktadır.

Sadece şu son faide, meselâ Suriye'nin Tabka barajı ile temin edeceği enerji ve suladığı sahayı iki misline çıkarmaktadır.

3 — KEBAN BARAJININ HAVZA İÇİN ÖNEMİ :

Fırat'ın Türkiye, Suriye ve Irak içindeki kısımlarında bugüne kadar yapılan etüdler göstermiştir ki,

a) Nehirden en iyi şekilde faydalanmak için büyük hacimli biriktirme barajları tesisi mecburidir. Bu ihtiyaç tam bir faydalanma halinde 55 milyar m3 aktif hacme kadar çıkmaktadır.

b) Bu hacmı verecek barajların buharlaşma zayiatlarını asgariye indirmek için, baraj göllerinin derin ve iklimin nisbeten serin olduğu menba bölgelerinde inşa edilmeleri çok mühimdir. Meselâ böyle bir tertip barajların mansapta yapılması tertibine göre senede 6 milyar m3 daha az buharlaşmaya sebep olmaktadır. ki, bu Fırat'ın bütün suyunun beşte birine tekabül etmektedir.

c) Beban Barajı 26 milyar m3 lük aktif hacmi ve en menbada oluşu ile şu yukarıdaki ihtiyaçları karşılama yönünden en ideal baraj, başka bir deyişle bütün Fırat havzasının kilit projesidir. Keban barajı sadece Türkiye için değil, fakat aynı zamanda gerek Suriye ve gerekse Irak için de pek çok faydaları haizdir.

4 — KEBAN PROJESİNİN TEKNİK VE EKONOMİK VEÇHELERİ :

Baraj geçirimsiz kil çekirdekli kaya dolgu olarak teşkil edilecektir. Dolgu hacmı 13 milyon m3 ve maximum baraj yüksekliği 205 metredir. Baraj gölü 680 km2. yüz ölçümüne sahip olup toplam hacmı 31 milyar m3 dür. Bu su bütün Türki- sathında yayıldığı takdirde 4 cm. bir su derinliği etmektedir. Santral 7 (8) adet

155.000 kw takatindeki türbin - jeneratör grubundan meydana gelecektir. Bunlardan 3 tanesi 1970'de, diğer üniteler ise peyderpey servise konulacaktır. Kebanın 6 milyar kw saat yıllık enerjisi 400 kw hatlarla Kuzey - Batı ve Batı Anadoluya ve 154 kw hatlarla da Elâzığ, Malatya Adıyaman, Gaziantep, Urfa, Hazar ve Maden'e nakledilecektir.

Bu değerlerle 4 üniteli santral halinde kw/saat enerjinin barajda maliyeti 2,34 krş. nakilden sonraki maliyeti ise 3,67 kuruştur.

DSİ projelerinde bugünkü maliyetinin 6 - 7,5 krş/kwh ve Etibank'ın 1962'deki toptan enerji satış fiyatının ise 8,94 krş./kwh olduğu gözönüne alınacak olursa. Keban enerjisinin taşıdığı mâna ve ehemmiyet bilhassa tebarüz etmektedir. Keban Projesinin rantablitesi 2,24'dür. Aynı üretimi sağlayacak termik rantablitesi ise 1,44 olmaktadır.

5 — PROJENİN FİNANSMANI

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının 15 yıllık projeksiyonu içindeki 1963 - 1971 devresi zarfında enerji sahasında 10 milyar Türk lirası bir yatırım derpiş edilmektedir. 4 üniteli Keban projesi için sarfedilecek miktar ise, bunun % 31'ine tekabül etmekte, dolayısiyle plân çerçevesinde kalmaktadır. Yatırımı yıllara dağılışı aşağıda gösterilmiştir.

KEBAN PROJESİNİN YATIRIM PROGRAMI

	DIŞ FİNANSMAN (Milyon dolar)	İÇ FİNANSMAN (Milyon TL.)	TOPAL FİNANSMAN (Milyon TL.)
1963	—	8,0	8,0
1964	1,1	49,0	59,0
1965	8,3	164,5	239,0
1966	14,4	269,0	394,9
1967	19,4	467,9	643,0
1968	20,7	523,4	709,5
1969	21,3	466,6	658,7
1970	16,0	237,6	382,3
1971	0,2	2,0	3,8
Toplam	101,0	2188,0	3098,2

6 — PROJENİN TAHAKKUKU :

Keban barajı mahiyeti, büyüklüğü ve beynelmilel vaziyet idolayısiyle diğer projelerden tamamen farklı vecheler arzetmektedir. Projenin başarısı ve zamanında tahakkuk edebilmesi için özel şekilde ele alınması şarttır. Bu meyanda gerek projefinansmanının ve gerekse beynelmilel temasların müessir olarak sevk ve idaresi için bunların yüksek kademede ve her türlü yetkiyi haiz bir tek el marifetiyle yürütülmesi her bakımdan faydalı olacaktır.

Keban Güzellemesi

Fırat'ın koynunda bir mavi boncuk;
Karanlık gecede yıldız gibidir.
Bir hayli gün görmüş, değildir çocuk...
Güzellikte yine bir kız gibidir.

Vatan kapısının gümüş eşiği,
Cevher kaynağı hep delik deşiği;
Yağız yavruların yeşil beşiği;
Türk'ün bileğinde nabız gibidir.

Dağları granit, yalçın tepesi
Zirveleri gökte yıldız öpesi...
«Birvan» sağda «Nimri» solda küpesi;
Taze çilek, turfanda muz gibidir.

Ağam!... Yol düşerse uğra Keban'a,
Geçmişini öğren, sor da babana:
Küçük yer, deyip te atma yabana
Sultanlar içinde Yavuz gibidir.

Keban bir kuş konmuş gümüş bağına.
Şans kartalı yuva yapmış dağına
Barajla girecek altın çağına
Ufuklar şimdiden deniz gibidir.

Sesi yamaçlarda yaparken yankı
Anmadan geçmeyiz hiç Etibank'ı
O, bugün, Keban'ın kalbidir sanki,
Yemekte tat, ekmekte tuz gibidir.

Hak söyleriz, Tanrı bizden sorsa da :
Büyük bina olmaz küçük arsada
Her ne kadar kışkançlığı varsa da
Ağın'a, bacanak - baldız gibidir.

Yıldırım: söz uzadıkça incelir
Keban'lılar değil, Keban gücenir
Canlı varlık budandıkça gencelir
Bazı batar... Söz çuvaldız gibidir.

Yıldırım GENÇOSMANOĞLU

Yabancı Gözüyle Keban Barajı

Batı Almanya'nın dış yardım komisyonu başmüşaviri ve Berlin Teknik Üniversitesi su inşaatı profesörü olan Press, bir basın toplantısı yaparak aşağıdaki demeci vermiştir :

«Dünyanın en büyük barajı ünvanını alacak olan Keban Barajına, Alman hükûmeti yardım etmeğe hazır ve kararlıdır.»

Profesör Press, Keban Barajı ile ilgili olarak memleketimize gelmiş ve yerinde incelemeler yapmıştır. Bu incelemeler sonucunu bir rapor halinde hükûmetine sunacak ve bir de barajın proje sini hazırlıyacaktır.

Bu konuda, profesör Press, şunları da söylemiştir :

«İkinci defa Keban bölgesine gittim. Burada böyle bir barajın yapılması gerektiğine bir defa daha kani oldum. Türkiye'nin enerçi istihsali için Keban Barajı çok önemlidir. Gerek Türkiye ve gerekse Almanya için, bu baraj, müşterek büyük bir eser olacaktır. Dünyanın hemen en büyük barajı ünvanını alacak olan Keban Barajı için, Almanya yardıma kararlı ve daima hazırdır. Barajın büyüklüğü, yapısı ve önemi bakımındandır.

«Almanya eski bir dost olarak Türkiye'ye yardım etmek istiyor. Bu barajın büyüklüğünden dolayı Dünya Bankasının da projenin finansmanına katılmak istiyeceği kanısındayım» Diyen profesör, eski dostun düşman olmıyacağı hikmetini sözleriyle teyid etmiş oluyor.

Sorulanları cevaplandıran profesör Press, bu barajın dört yılda bitirilebileceğini, Ebasco projesiyle birleştirilmesi halinde, Keban Barajının Amerika'lılar ile Alman'lar tarafından ortaklaşa da yapılabileceğini, barajın yapısının kaya dolgu şeklinde olacağının, ilk plânda enerji istihsalinin amaç olduğunu, son plânda da yapılacak diğer küçük barajlarla bütün bu bölgenin sulama işlerinin de düzene konulabileceğini, sulama suretile de büyük ekonomik faydalar sağlanacağını, belirtmiştir.

Suriye'de yapılacak baraj hakkındaki soruları cevaplandıran profesör :

«Suriye'lilerin, Alman yardımı ile yapmak istedikleri Tapko Barajının, yük sekliğini artırmak istediklerini bu isteğe Keban Barajının sebep olduğunu, bu konuda henüz karara varılmadığını, Keban Barajı yüksekliğinin şimdiki tahminlere göre fazlalığı dolayısiyle, Tapko Barajının 120 m. yi bulacağını» ifade etmiştir.

Yapılmasının, T. B. M. M. de tartışma konusu olmasına rağmen, Keban Barajı gerek enerji ve gerekse sulama bakımından bütün tereddütleri dağıtmış ve tartışmaları arkada bırakmıştır.

Eski Bayındırlık Bakanı Sayın İlyas Seçkin'in dediği gibi, Keban Barajı, Türkiye'nin varolma ve yokolma dâvası olmakla kalmamış. Almanya'nın ve Amerika'nın da dikkatle üzerinde durduğu bir konu haline gelmiştir.

Türkiye, bu baraja başlamak suretiyle büyük bir ekonomik hamle yapacağı için, yalnız bölgemiz halkı değil, Türkiye'deki bütün işverenler ve işarayanlar temel atma gününün, heyecanla gelmesini beklemektedirler.

Bu barajın sağlıyacağı ekonomik imkânlara paralel olarak, kültür ve san'at kaynaşması ve gelişmesi de, Ankara, İstanbul gibi iki vilâyetin inhisarından kurtularak Anadoluya çekilmiş ve yayılmış olacaktır.

Böyle bir temele yaslanacak olan Anadolu, doğacak yeni bir medeniyete tekrar beşik olacaktır. Keban barajının önemi, bu yönden daha çok dikkate değer.

MURAD'A ÖĞÜTLER

Coş Murad'ım, taş Murad'ım,
Usul usul akma Murat!
Benim sensin baş muradım.
Hatır gönül yıkma Murat!.

Beline sarılsın «kol» lar,
Üstüne eğilsin dallar,
Sesinden nem kapsın yeller
Çağlamaktan bıkma Murat.

Karasu ak pak yoldaşın,
Munzur, civelek oynaşın,
Dağlarca dumanlı başın,
Yatağından çıkma Murat!

Cemil der: Fend'e bend olma,
Taşıp git, koylara dolma,
Koklanmış gül gibi solma,
Ak, bağrımı yakma ,Murat

C. ERTAN

N. ARDICOĞLUNUN BASIN TOPLANTISI :

29. Nisan Çarşamba günü, bir basın toplantısı yapan N. Ardıçoğlu, Keban Barajından elde edilecek enerji ile hemen 5 fabrika yapılacağını, bu enerjinin 2-2,5 milyar kilovat saatinin, Elâzığ çevresindeki madenleri işlemek için, kurulacak fabrikalara verilmesinin plânlanmış bulunduğunu, yerli ve yabancı uzmanlar tarafından hazırlanan raporlara göre, kurulacak ağır sanayi tesislerinin : 1 — Bakır İşletmesi Tesisleri, 2 — Gübre Fabrikası, 3 — Demir, Çelik Fabrikası, 4 — Ferro Krom ve Karpit Fabrikası, 5 — Azotlu Gübre Sanayii Tesisleri gibi, tesis ve fabrikalardan ibaret bulunduğunu belirtmiştir.

1 — Madendeki Etibankın, bakır fabrikasına 80 milyon lira sarfedilerek, bu fabrika genişletilecekdir. Bu sâyede, Maden tesislerinden 18 bin ton bakır, 150 ton demir, 3300 ton çinko, 600 ton kobalt, 250 bin ton asit sülfirik, 125 kilo altın, 265 kilo gümüş, elde edilecekdir. Şimdiye kadar, alınan bakır cevherinden geri kalan, gaz ve cürûfdan faydalanılmamaktadır. Bundan sonra faydalanılması sağlanacaktır.

İlâve edilecek bu tesisin inşasına, bu yıl başlanmak üzere gereken kredi, Amerikan İmportexport Bankasından temin edilmişdir. 8 milyon dolar olan bu kredinin mukavelesi imzalanmışdır.

2 — Bakır fabrikası tesislerinden elde edilen, 250, bin ton sülfirik asit ile, fosfat taşı karışımından, süper fosfalt gübresi temin edilecektir.

Yapılan hesaplara göre, senelik gübre verimi 500 bin tondur. Ham maddelerinden, super fosfalt taşı, Diyarbakır'ın Hazro ve Şırnak mıntıkasında vardır. Geniş çapta yataklar keşfedilmişdir. Kurulacak bu tesislerin senelik geliri, 135 milyon liradır.

3 — Elâzığda, Demir - Çelik fabrikası kurulması da düşünülmektedir. Cevherin 150 bin tonu, Bakır işletmesinin biriktirdiği cüruftan alınacak ve yılda 350 bin ton pik ve çelik sağlanacaktır. Geri kalan kısmı da, çevrede çok miktarda bulunan demir yataklarından elde edilecektir.

4 — Ferro - Krom ve Karpit fabrikası, ilk hamlede 100, sonra 200 bin ton krom cevheri işliyecek kudrette bir tesis olacaktır. Yılda 40 - 80 bin ton Ferro Krom temin edilecektir. Bu Ferro - Krom temin edilirken 20 40 bin ton da karpit elde edilmesi gerekmektedir.

5 — Ayrıca azotlu gübre sanayii için, yılda 150 bin ton azotlu gübre (Amonyum Nitrat) elde edebilecek bir gübre fabrikası da düşünülmektedir. Bunun yıllık geliri 75 milyon lira olarak hesaplanmışdır. Tesisin, Elâzığ - Keban arasında kurulması muhtemeldir.

Teknik Üniversite için Bildiri

Zaman değişiyor, fakat ihtiyaçlar değişmiyor. Karşılaşmadıkça da değişmiyecektir.

Atatürk Üniversitesi kurulmadan önce de belirtilmiştir.

«Doğuda bir Üniversite kurmak, Millî inkilâpları gerçekleştirmek için kültürel bir hamle yaratacaktır.»

Bu adımın, Elâzığ'da atılmasının gerektiğini, bilim otoriteleri ve bilim kurulları açıkça belirtmişlerdir.

1 — Merhum Rektör Cemil Birsel, 942 yılında bu fuzümu şu cümlelerle belirtir:

«... Grdük ki İstanbul da dahil hiç, bir il, Elâzığ kadar yüksek öğretime, öğrenci verememektedir. Kararımızı verdik ve ikinci Üniversite Haftası'nı, Elâzığda açtık.

Bu aydın şehrin hemşehrileri olarak, hepinize büyük bir övünç payı düşmektedir. İleride, bu aziz vatanda, Doğu Üniversitesi kurulacak olursa, hiç şüphesiz bunun bir numaralı sahibi Elâzığ, ve Elâzığlılar olacaktır.)

O günün ilmi otoritesi olan İstanbul Rektör'ünün ifade ettiği gerçek, bugün de devam etmektedir. Millî Eğitim kayıtlarına göre Elâzığ, nüfusunun dörte birini okula göndermektedir. 18.000 kusur öğrencisi olan Elâzığ'la hiç bir ilimizin kıyaslanması mümkün değildir.

Öğrenime ve öğretime karşı ilgi değişmemişse de, ilim otoritelerinin temennileri tahakkuk etmemiş, Doğu Üniversitesi Elâzığ'a açılmamıştır.

II — Doğu Üniversitesi için, 35 kişiden kurulu «ilk tetkik komisyonu» Doğu Anadolu'yu; iklim, ulaştırma, sağlık, ziraî yapı, sulama tesisleri ve enerji imkânları bakımından inceliyerek hazırladığı raporunun sonunda aşağıdaki görüşe varmaktadır.

(Kurulacak Üniversitenin; Doğuanadolu'nun bir taraftan Millî ve içtimaî, diğer taraftan iktisadî kalkınmasında refah ve manevi sıhhat kazandırması için, dağlık ve sert iklimli kuzey bölgesiyle, kurak ve kavurucu iklimli güney bölgesi arasında, Fırat - Murat kavisi içindeki bölgede, «yani Elâzığ'da» kurulması faydalı görülmektedir) Sonra ilâveten: Elâzığ bölgesinde müsbet ilimler, Fen Fakültesi ile Ziraat Fakültesi ve Teknik Fakültelere temel olabilecek araştırma enstitülerinin ayrıca a) Matematik, b) Fizik, c) Kimya, d) Biyoloji, e) Jeoloji ve Madencilik f) Tarım, Araştırma Enstitüleri ile, Ormancılık ve Kültür Teknik Araştırma İstasyonları, kurulması.) tavsiye edilmektedir.

III — İkinci Teknik Komisyonu'da düşüncesini aşağıdaki cümlelerle açıklamıştır.'

Klasik Üniversitenin «yani Teknik Üniversiteden daha büyük masraf ve daha büyük kadroyla kurulması gereken klasik bir Üniversitenin» kuruluş yeri olarak, Fırat Nehrinin batıyadoğru dirsek çizdiği saha, yani Elâzığ, ötedenberi dikkat çekmektedir.

Elâzığ, bir tarfatan Ortadoğu Anadolu'nun ekseni olan Fırat Nehrinin batı ucuna yakın bir yerdedir. Bu ekseni takip eden yolların başlangıç noktasında bulunduğu gibi. Anadolu'nun Doğu - Batı istikametli bütün avarız hatlarının, Diyarbakır - Samsun» İskenderun, Adana - Erzurum. Trabzon» Diyagonali boyunca umumi alçalışı sayesinde Güneydoğu Anadolu ile kolayca temasa geçebilmektedir.

Batıda memleketimizin merkezi bölgeleriyle doğudan batıya doğru irtibat halindedir.

Ayrıca hemen kuzeyinde bulunan Tunceli'yi ve doğusunda bulunan Bingöl'ü, doğrudan doğruya tesirinde bulundurduğu gibi, bu memleketi baştan başa geçen mükemmel bir kara yoluyla doğu'ya ve kuzeydoğu Anadoluya'da bağlamaktadır. «Yani Ankara - Van; Trabzon - İskenderun transit yolları...»

Bu suretle hakiki biryol düğümü teşkil eden Elâzığ; bir taraftan Doğuanadolu'nun kültür ve ulaşım bakımından zamanımıza kadar geri kalmış orta kısmını, diğer taraftan da güneye doğru açık bulunan Güneyanadolu'yu, aydınlatacak klasik bir üniversitenin, kuruluş yeri olarak, çok elverişli şartlara sahip görülmektedir.)

Parantez içindeki cümleler, hükûmetce vazifelendirilmiş bir «İlim Hey'eti» nin ilmi kanaat ve ilmi hükmünün beyanıdır.

Raporda bahsi geçen şartlara gelince, 1956 dan öncesine ait şartlar bugün daha fazla ve daha üstün olarak mevcuttur. Doğal ve sosyal nitelikler taşiyan bu şartlar, Üniversitenin kurulması, düne nazaran daha çok zorlamakta ve daha hızlandırmaktadır.

IV — Nabrasga Üniversitesi «Bilim Kurulu» da yaptığı inceleme sonunda «Türk Bilim Kurulları» nın görüşüne katılmış, Doğu Üniversitenin dağınık değil bir Rektörlük altında toplu olarak, Elâzığ'da kurulmasını ön görmüştü.

Her nekadar bu yabancı bilim kurulu'nun verdiği rapor, hükûmetin o günkü siyasi görüşüne uymadığı için yayınlanmamışsa da görüşün niteliği, yani Atatürk Üniversitesi'nin Elâzığ'da kurulması gerektiği hem Nabrasga Profesörlerinden, hem de Karma toplantıda bulunan Türk Profesörlerinden öğrenilmiş buna karşı olan tutum üzüntü ile karşılanmıştır.

Bu üzüntü, «Bilim Cereği» nin yerine getirilmemesindendir.

Şimdi üzerinde durulması gereken tek nokta, bütün bilim kurullarının, Elâzığ'da Teknik Üniversite kurulmasını da zorliyan görüş birliğidir. Bu görüşe İstanbul Teknik Üniversitesi de katılmıştır.

V — 964 yılında, «İstanbul Teknik Üniversitesi Doğu Haftası» için ilimize gelen Profesörler Kurulunun yayınladığı broşürde bu konuya değinilerek şöyle deniliyor:

(Harput, eskiden Şark Bölgesi'nin ilim ve irfan merkeziydi. Bugün de Elâzığ, öğretim müesseseleriyle ve bilhassa inşa edilmekte olan Teknik Okul ve diğer eğitim müesseseleriyle ayni yolda ilerlemektedir.

Bölgenin ve Türkiye'nin, en büyük hidroelektrik santralı olacak olan Keban-Barajı ile Elâzığ, hem enerji ve endüstri merkezi, hem de Teknik Okul ile «Teknik Öğretim Merkezi» halini alacaktır.

Teknik Okul kurulduktan sonra, Üniversitemizin Elâzığ'la olan münasebetleri çok gelişecektir. Teknik Üniversite, kendi uhdesine düşen ve yapabileceği hiç bir yardımdan çekinmemiştir ve çekinmiyecektir.)

İstanbul Teknik Üniversitesi'nin görüşü de dolayısiyle, Elâzığ'da Teknik Üniversitenin açılmasını benimser ve teşvik eder, mahiyettedir.

V — 25 Millet vekilinin Elâzığ'da «Fırat Teknik Üniversitesi» adıyla bir Üniversite kurulmasına dair kanun teklifine ait gerekçesinin neticesi de şöylcdir:

NETİCE :

Elâzığ'da bilhassa Teknik Fakülteleri ihtiva eden bir Üniversitenin açılması, eskidenberi ön görülen bir konudur. Bunun için yapılmış istimlâkler sonunda muhassas arazi devletin elindedir. Teknik Okul için inşa edilmiş bina ve tesislerin ilk kademede bir Üniversite için kifayet edeceği açıktır. Diğer yönden Doğuanadolu'daki son yılların kültürel ve ekonomik gelişmeleri de bir Teknik Üniversi-

tenin açılması lüzumunu ortaya koymaktadır. Türkiye'nin kalkınmasının, Doğu-anadolu'nun büyük enerji imkânlarının gelişmesine, geniş topraklarının sulamaya açılmasına, Maden ve Petrol rezervelerinin laikiyle işletilmesine ve bunlara dayanan Ağır Sanayi'nin Doğu Toprakları üzerinde kurulmasına bağlı bulunduğu bir gerçektir. Bugünkü ve gelecekteki bu gelişmelerin sağlanmasında, ilmi etütlerin yapılmasında ve çok sayıda gerekli bulunan Teknik Elemanın yetiştirilmesinde Doğuda açılacak olan Teknik Üniversite hayati bir rol ifa edecektir.

VII — Halk'ın görüşüne gelince :

(Atatürk Üniversitesi, Elâzığ'da açılacakken, Erzurum'da açıldı. Ucuz fiatla verdiğimiz topraklar boş yatmaktadır. Keban Barajı, bizim kayıplarımıza karşı, Türkiye'yi şenlendirecek. Kaybımız şundan: Üzerinde yaşadığımız ve geçim sağladığımız topraklar, su altında kalacağı için yuvası dağılan çil yavrusu gibi yerimizden yurdumuzdan olacağız. Memleketimizin yani Elâzığ'ın bu kaybına karşılık, ilimizde Teknik Üniversite açılırsa hem çocuklarımızı okutmuş olacağız, hem de sanayi kurularak, işsiz güçsüz kalmamış olacağız.

Çocuklarımızı Ankara'ya İstanbul'a göndermek imkânına sahip değiliz. Liseyi bitirinceye kadar çektikleri emekler boşa gidiyor. Elâzığda açılacak Teknik Üniversite, büyük kayıplarımıza karşılık bize hayat kaynağı olacaktır. Haklı dileğimiz Devlet baba'ya ulaştırılırsa dinlenir herhalde...)

İnsafla düşünülünce bu dileğim, yalnız halkın dileği değil, hakkın da gereği olduğunda şüphe edilemez.

S O N U Ç :

Elâzığ'lıların, yıllarca tetkik ve tartışma konusu olan Üniversite dâvası hakkındaki, ayrı ayrı açılardan belirtilen görüşlerin hepsi bir noktadan toplanmaktadır. Bu da Elâzığ'da bir Üniversite açılması hakikat ve zaruretinden ibarettir.

Ayan beyan böyle bir zarurctin gerçekleştirilmesi ile, gelecek yüzyılların hakkı da teslim edilmiş olacaktır.

Doğu Anadolu'nun coğrafya yönünden düğüm noktası olan Elâzığ, ta Artıkoğullarından beri Harput'un «Makar-ri Ulema» diye bilinmesinden dolayı tarih bakımından olduğu gibi, bugün Türkiye'nin en çok aydın ve öğrenci yetiştiren bir ili olması yönünden de Üniversite'ye layık ve müstahaktır.

Fırat Teknik Üniversitesi'nin açılmasını bir hak ve bir vazife olarak istiyoruz.

Elâzığ Basını

Teknik Üniversite Marşı

Kalkınma temelinin harcı, alınterimiz,
Baca dumanlarında tüten nefesimizdir.
Vatanın dört ufkuna nur döker gözlerimiz,
Motörleri kükreten alev, gür sesimizdir.
Gücümüz filiz filiz, toprağında taşında,
Yurdun bayındırlığı davaların başında.
Ulaşabilmek için dilediğimiz hıza,
Kafamızın gücünü bileğimize kattık.
Yüreğimizden duygu verdik parmağımıza,
Memleket yapısına usta eller yarattık.
Yurdun dört bucağını ışıtan sitemiz var,
Fırat gibi enerjik Üniversitemiz var.

AYIN OLAYLARI:

1 — TEMEL ATMA TÖRENİ :

Keban Barajı'nın «temel atma töreni» için Elâzığ Valisi Başkanlığında Kutlama Komitesi kurulmuş geniş ölçüde çalışmalar yapılmıştır. 12/Temmuz/1966 Pazar günü İlimizi, Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genel Kurmay Başkanı, Bakanlar, Kuvvet Komutanları, çevredeki Kumandanlar, Basın ve Ticaret Mümessilleri şereflendireceklerdir. Müsafirlerin gereği gibi karşılanması için, Vilâyete paralel olarak, Halkımız da kendi yönünden hazırlıklar yapmaktadır.

Ayrıca Yüksek Öğretim Gençliği ve Liseliler, Teknik Okul'un, Teknik Üniversiteye çevrilmesi için, Devlet büyüklerine dilekte bulunmak hazırlığındadırlar. Öğrencilerimiz, gelecek müsafirleri çiçekler, buketler, çelenklerle karşılamak için, kendi aralarında karşılama hazırlığı yapmaktadırlar.

2 — SEÇİM DOLAYSİLE KALKINMA MÜJDELERİ :

İlimize gelen eski ve yeni Bakanlar, seçim dolaysile yaptıkları konuşmalar sırasında, İlimizi ilgilendiren kalkınma mes'elelerine de değinmişlerdir.

Bu arada, Keban Barajı dolaysile toprağı istimlâk edilecek Köylülere konut ve toprak sağlanacağını; İl çevresinde haşhaş, pirinç ve tütün ekimine izin verildiğini; azotlu gübre tesislerinin temeli atılıp, tamamlanmasına çalışıldığını; Şeker Fabrikasının, şehir yakınında etüdü yapılan yerlerden birine nakledileceğini; İlde bir Veterner Fakültesi açılmasına karar verildiğini, engeç 1968 yılında bu Fakültenin inşaatına başlanacağını; Ziraî araştırma Lâboratuvarları kurulacağını; yarım kalan Et Kombinası Tesislerinin ikmal edileceğini; Ticaret Lisesi için arsa temin edilerek müstekil bir bina yapılacağını; İmam Hatip Okulu'na 300 yataklı bir yurt yapılması için temel atılacağını; yıkılan İzzet Paşa Camiinin yerine Türk Sanati özelliğini taşır büyük bir Cami yapılması için yardımda bulunulacağını; Halk Eğitim binasının ekim ayına kadar bitirilip teslim alınacağını; Uluovada 25 yer altı Sondaj kuyusu açılması için yapılan ihale üzerine yakında inşaata başlanacağını; Sosyal Sigorta Hastahanesinin ikmaline çalışılacağını; 28 Sağlık ocağının bina yapımı bitirilip hizmete açılacağını; Hoğu, Perçenç, Mollakendi, Hankendi, Köylerine elektrik verileceğini; Baskil - Keban yolunun dört milyon liraya ihale edilip, yapımına başlanacağını; Baraj dolaysile değişecek güzergahlere göre, Kara ve Tren yollarının yeniden yapımı için ihale yapılıp, inşaata başlandığını; Yolçatı İstasyonu kaldırılarak, Demiryolu'nun Elâzığdan D. Bakıra götürüleceğini; Palu'nun Karabegan ve Karakoçan'ın Çan Bucağına giden yolların ihale edildiğini; belirterek Halkımıza müjdeler verilmiştir.

Yılların müşterek ihtiyaç ve dileği olan bu işlerin bir an önce başarılması için Halkımız gözleyiş ve özleyiş içinde bulunmaktadır.

3 — ÇOK ACİ BİR HABER :

Harput'un Efendigiller diye anılan kadim ilim ailesinin son mümessili olan, eski Beyoğlu Müftüsü Haci Ömer Naimi Efendiğil, H. 1309 (M. 1892) yılında Harput'da doğmuş, uzun müddet Elâzığ'da Avukatlık hizmetinde bulunmuş, çocuklarını

okutmak için gittiği İstanbul'da 26/5/1966 Perşembe günü Kadiköydeki evinde vefat ederek, Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Babası Müftü Kemal Efendiden icâzet alan merhum ,Efendigiller ailesinin bu vadide son mümessili idi.

İcazetine takrir için Şair Hazmi tarafından yazılan kıt'a bugün bir mersiye gibi okunmaktadır :

Ömer Naimi efendi dahi bihamdillâh
Bu hânedân-ı fazilette serfirâz oldu
Tarîk-i ilm-ü edebte misâl-i «İbn-i Kemal»
Ülüvv-i fazl ile şâyân-ı imtiyâz oldu
Lisân-ı tehniyeden arz-ı iftihâr ederiz.
Ki mesleğinde biavn-i Hudâ mücâz oldu.
Bu nesl-i muhteremin hâsılı bize Hazmi
Bakâ-yı silsilesi akdem-i niyâz oldu

Yeni Fırat'ın 13. Sayısında onu rikkatle anan ve anlatan, İbrahim Olgun'un yazısını okuyucularımızın tekrar okumaları, rahmete vesile olacaktır. Merhum hakkında, ayrıca makale yazılacağından, kendisine şimdilik Tanrıdan mağfiret diler, çocuklarının hısım akrabasının ve arkadaşlarının acılarını paylaşmakla yetiniriz.

4 — HÜKÜMET EVİ :

Gerçekten konak değil, eni konu bir ev.. Eğer apartman tertibi bölünse, üçer dörder odadan beş altı daire ancak. Tarihten 70 - 80 sene kadar önce Vali Eniş paşa tarafından yaptırılan bu konak, o günün bile ihtiyacını karşılamadığı için, Adalet Dairesi ayrı yapılmış, demek ki ogün dahi yeterli bir konak olmadığına göre, bugün konaklık vasfını da, kaypetmiş, sadece bir evden ibarettir. Ondan büyük Elâzığ'da bir hayli apartman var. Bu küçüklükten dolayı 3 ü hariç, bütün Devlet Daireleri (16 Daire), çil yavrusu gibi dağılmış, kiralık binalarda yuva tutmuş! verilen kira bedeli, Hükûmet Evi gibi küçümsenecek gibi değil... Yılda 224.740 liradır. 10 yılda 2 milyon 247 bin 400 lira eder.

Buna rağmen devirler değişiyor, inkilaplar oluyor, ihtilâllar oluyor, «Hükûmet konağı» olduğu gibi duruyor. Tam muhafazakâr bir bina. Temelini sağlam koymuş olacaklar ki yıkılmıyor da... Devletin her yıl harcadığı para, bir yana, daire daire dolaşan halkın harcanması daha üzücü!. Sür'atli iş takip etmek istiyenin, taksisi ayağının altında olmak gerek...

İlimizi şereflendirecek Devlet Büyükleri, bu Hükûmet Evinde, kahve içmek isteseler, oturtacak yer bulamazlar zahir.. Eğer gösteren olmazsa, gelenlerden evvelce görmemiş olanlar varsa, benzeterek kendiliklrinden binayı bulamazlar da. Bulmak mümkün mü? Hükûmet Konağını, gölgede bırakan o kadar bina var ki! Hem de Devlet Konakları değil, şahıs konakları bunlar...

Halkımız, Keban Barajı dolayısile İlimizi şereflendirecek Devlet Büyüklerine, bunu açıklamak istiyor. Amma nasıl ve nerede?. Toplanıp nerede bulacaklar?. Hükûmet evinde mi? Gelen büyükleri, bu küçük Konakta, bu Hükûmet Evinde aramak mümkün değil.. O halde ne yapalım diye düşünülmektedir. Bu toplu düşünceye, Yeni Fırat tercümen olmaktadır.

Tarih Boyunca suyun Önemi :

1 — İslâm inancına göre, hayat su ile başlar.

2 — Türk'e göre, «su, azizdir.»

3 — Milâttan 2500 yıl önce yaşayan bir Seylân Kralının mezar taşındaki yazı, şöyledir: .....

«İnsan oğluna hizmet etmeden, denize hiç bir damla suyu gönderme!»

4 — Asur kreliçesi Semiramis, M. 2000 yıl önce, dikilen mezar taşına aşağıdaki cümlelerin yazılmasını vasiyet etmiştir:

«Bu muazzam nehrin, yani Fırat ve Dicle'nin, benim arzuma göre akmasını, daha önce üzerinde hiç kimsenin oturmadığı çıplak araziyi, bitki hale getirmesi için, suların toprağa sevkini, gücümle kudretimle zorladım. Bunun için de gücün ve kuvvetin uygulanması gerekir.»

5 — Anonim halk şairi neler diyor?

a) Akan sular, çay Murad'a kavuşur
Âşık olan sevdiğine yavuşur

b) Su gelir bendi bilir
Güzeldir fendi bilir

c) Suyu bende bağladım
Seller gibi çağladım

c) Dalda yaprak kalmadı
Yarama bağlamakdan
Denizler coşa geldi
Göz yaşı çağlamakdan

d) Murat kenarının ince dumanı
Yayılır göklere seher zamanı

6 — Susuzlukdan tarlası kavrulan, Bektaşinin rahmet niyazina ait fıkrasını, da dinliyelim :

Çok kurak bir yıl... Çiftçinin gözü havada, eli duada... Herkes rahmet dileğinde.. İki Nisan'da bir Gülan'da yağsa, Tanrının keremine şükür! Ama damla düşmüyor. Buna rağmen dillerden de, niyaz eksik değil. Tanrı'nın dilek kapusu açık olmalı ki, «Sinor kovalıyan» bir bulut, rahmet saça gelmede... Tarlasının başında, tohumunu kaldıramamak telaşında olan Baba erenler'de, ellerini göğe açıp nasip istiyor:

«Yarabbi biraz da benim tarlama! İşte gör yanmış kavrulmuş.»

Karanlık gecede karataşdaki karıncayı gören Ulu yaradan, yoksul kulunun tarlasını görmez mi? Hele Babaerenler gösterdikten sonra?!..

Yoksul babanın dileği yerine gelmiş olacak ki, karabulut da dönüp dolaşır, Bektaşi'nin tarlası üzerinde yumaklaşır.

Birkaç damla, birçok damla, bir yağmur, bir sağnak bir dolu, sicim gibi fındık büyüklüğünde, ceviz büyüklüğünde, ardı arası kesilmez bir dolu!!! «Dedik amına bu kadar da demedik» diye söylenmeğe kalmadan, sel tarlayı basıp göle çevirir. Damla damla göl olan, akıp gider sel olur.

Tevekelli Babacenler, yine kendisini suçlu sayarak derki :
— Kabahat sende değil, sana tarlayı gösterende!!!

7 — **Di kalk ağa giderük**

Dağdan dağa giderük

Sen bulut ol, ben rüzgâr

Yağa yağa giderük

8 — Irmakların boşa akıp gittiğini gören halk, el dilinden rivayet ederek, kendi, kendine söyle yakınıp durmuştur:

«Bu su burdan akar, siz de böyle bakar!...»

8 — Adı bilinen halk şairleri, su üzerine şöylece yakınmışlardır:

a) Pir Sultan Abdal :

Yar elinden «dolu» içmiş deliyim
Üstü kar köpüklü meşe selliyim
Ben bir yolehliyim yol sefiliyim
Ben de bu yayladan akar giderim

b) Karacaoğlan :

Karacaoğlan suya bakar sevinir
Sevinirken göynü yanar göyünür
Kımıldanır hep dertlerin dögünür
Yas ile sevincim kaynaşır dağlar!

9 — Şairiyle cahiliyle halkımızın su için ne kadar yanıp yakıldığı, yağmura «rahmet» demesinden de belli değil mi?.

Dün, Genel Müdür; bu gün Başbakan olan Sayın Süleyman Demirel'in hakkı var. Yerden gök'e, gökden yere kadar hatta :

«Bizim şiarımız, gökden inen her damla rahmeti, yerüstünde ve yeraltında takip edip, Türk halkının ve Türk vatanının istifadesine arzetmek olmalıdır.

DSİ. nin kapusuna bir şey yazmak icap edersc, ancak bunu yazmak gerekir.»

Cenap OSMANOĞLU

ULU CAMİDEKİ
MİNBERİN TEZYİNİ ÖZELLİKLERİ

Dr. İlhan AKÇAY

(27. Sayıdan Devam)

Anadolu'da XII-XIII. asırlara ait ahşap minberler nisbeten azdır. Bulunan nümunelerin tetkikinde, bunlar çoğunlukla, hatta hemen hepsi cami yapıldığı vakit bitmemiş, hatta bazen ondan da çok sonra yerine konmuştur. Mihber sanatkârları da ayrı kişilerdir. Anadolu minberlerinin genel karakterlerinden birisi de bunlardan göçebe Türk medeniyetinin kıvrık dal üslubunun genellikle bulunuşudur. Bizim Harput minberi ile mukayese ederken en tipik ve yakın benzerlerini ele almak istiyoruz.

1. Konya Alaüddin Cami minberi 550 H. (1155) yılında yani Ulu Caminin yapıldığı yıllara yakın zamanda meydana getirilmiş ve Harput minberine palmet tezyina-

tı bakımından benzerlik gösterir.

2. Bunu takiben 582 H. (1186 M.) tarihli Harput minberi geliyor. Taş kısmındaki tarih orijinal olmamakla beraber doğru olduğunu kuvvetli ihtimalle, evvelki sayıda, hakiki rakam olarak kabul ettiğimizi söylemiştik.

3. Ankara Alaüddin Camisi minberi. 594 H. (1197 M.) Özelliği yine palmet bakımından benzerlikten ileri gelir.

4. Siirt Ulu Cami minberi. 611 H. (1214 M.) yılına aittir. Halbuki camisi Anadolunun eskilik bakımından 4. cü sırayı almaktadır. Yapılışı 1130 M. yılı olup. minberi çok sonraya aitti. Palmetlerinin yanında, kûfi yazılı, çiçekli bordürü bakımından Harput örneğine en fazla benzeyenidir. Bundan coğrafî yakınlığın tesiri de bulunur.

5. Malatya Ulu Cami. Minberi 645 H. (1247 M.) de evveline aittir. Coğrafi yakınlık ve yapılışı bakımından Harput minberi ile çok ilgili kısımları aşağıda ayrıca izah edilmiştir.

6. Kayseri Lala Paşa Minberi XIII. asır Bilhassa Malta Haçı dediğimiz tezyinatın her iki minberde görülüşü ve bu tipin de çinilerde çok kullanıldığını söylemek gereklidir.

Malatya Ulu Cami minberi küfi bordür ve palmetleriyle, diğer minberlerin içinde bizim örneğe en yakını diyebileceğiz. Bilhassa yazı bordürünün benzerliğini birbirine yakın atölyede yapıldığı akla gelmektedir.

Bu minberin yapılışını belirten kitabede :

«Bu mübarek camiin yapılmasını, gazilerin iftihar ettiği, Allah için savaşan askerlerin yardımcısı, Doğu âleminin baş tâcı, dinin ziyneti, Peygamber neslinin güzeli, büyük emir Kazvin'li Emir Kiya oğlu Ebü'l Vefa Âzizî emretti...» A. Gabriel, Voyages Archeologiues dans la Turquie Orientale, s. 353 te Jean Sauvaget ile minber kitabesini tam okuyamadıkları için kitabede yazılı «Zeynüddin» lâkabından, Dulkadıroğulları devletinin kurucusu Zeynüddin Karaca'yı hatırlamışlar ve yanılmışlardı. Halbuki minber kitabesi yukarıda yazıldığı gibi, cami'in Emir Kiya oğlu Azizî tarafından yapıldığını açıkça göstermektedir. Ebü'l Vefa Azizî hakkında Harput minberinde de bilgiler vermiştik. Bu zat Harput minberine göre o camii de onarmış bulunuyordu. Kendisini Artukoğlu devletinin bölgedeki önemli şahsiyeti olup emrindeki veya siparişte bulunduğu sanatkârlara yaptırdığı eserler arasında benzerlik olursa tabii karşılayıp, biribirine yakın ecole - ekol - yani atölyelerin işi olduğunu, eğer benzerlik göremezsek ise, biribiriyle alakası olmayan ekiplerle yapıldığı kanısına varırız ki, burada son derece benzerliğe bakarak bu önemli şahsiyetin Türk ve Türk kültürü alan sanatkârlar kullandığı görülür.

Bibl. : III. Türk tarih Kongresi zabıtları. s. 434-440.; Gabriel

A. Voyages Archeologiues dans la Turquie Orientale. s. 353.;

Locytved. Konia. s. 23; Ülgen, A. S. Siirt Ulu Cami. Vakıflar Dergisi sayı 5.;

Yerindeki tetkikler.